

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Sandra Olséni

KRÄNKNINGERSÄTTNINGEN

- en redogörelse för ersättningsnivåer och ersättnings
utdömande i de enskilda fallen i domstolar och hos
Brottsoffermyndigheten.

Examensarbete
20 poäng

Handledare: Per Ole Träskman

Straffrätt

Höstterminen 1999

Innehåll

FÖRKORTNINGAR	1
SAMMANFATTNING	2
1 UPPSATSENS UPPLÄGGNING OCH SYFTE	3
1.1 Syfte	3
1.2 Metod och avgränsning	3
1.3 Disposition	4
1.4 Material	5
2 SKADESTÅND OCH FÖRSÄKRINGAR	6
2.1 Inledning	6
2.2 Historiskt perspektiv på skadeståndsrätten	6
2.3 Ändamål med lagstiftningen om skadestånd.	7
2.4 Försäkringar	8
3 IDEELL SKADA	10
3.1 Inledande om ideell skada	10
3.2 5 kap 1 § skadeståndslagen	11
3.2.1 Sveda och värk	12
3.2.2 Lyte och stadigvarande men	13
3.2.3 Olägenheter i övrigt	14
3.3 1 kap 3 § skadeståndslagen	15
4 KRÄNKNINGERSÄTTNING	16
4.1 Inledning	16
4.2 Bakgrunden till ersättningen i 1 kap 3 § skadeståndslagen	16
4.3 Förutsättningar för tillämpningen	18
4.3.1 Skadeståndsgrundande brott	18
4.3.2 Tillämpningen	19
4.4 Förhållandet mellan 5:1:1 3 p och 1:3 SkL.	21
4.4.1 Uppdelningen av beloppen	23

4.5	Ersättningsens syfte	24
4.6	Ersättningsprinciper	26
4.6.1	Skadelidandens eget agerande	26
4.6.2	Skadelidandens person spelar roll	27
4.6.3	Gärningens beskaffenhet	28
4.6.3.1	Graden av skuld	29
4.6.4	”Full ersättning”?	29
5	UTVECKLINGEN AV KRÄNKINGS-ERSÄTTNINGEN	31
5.1	Inledning	31
5.2	Innan 1989 och kommittén om ideell skada	31
5.3	Kommittén om ideell skada	32
5.3.1	Direktiven	32
5.3.2	Kommitténs arbete	33
6	BROTSSKADEERSÄTTNING	36
6.1	Inledning	36
6.2	Lite historik	36
6.3	Brottsskadelagen	37
6.3.1	Förutsättningar för ersättning	38
6.4	”Kränkingsersättning”	38
6.4.1	Tillkomsten av BrL 2 § 2 st	38
6.4.1.1	NJA 1986 s 319	39
6.4.1.2	Utredningen bakom 2 § 2 st	40
6.4.2	Efter tillkomsten av BrL 2 § 2 st	40
6.5	Kränkingsersättningsens bestämmande	41
6.6	BrN:s praxis avseende kränkings-ersättningen	42
6.6.1	Inledning	42
6.6.2	Normalbeloppen	43
6.6.2.1	Våldtäkt	43
6.6.2.2	Sexuella övergrepp mot barn och incest	44
6.6.2.3	Brott mot liv och hälsa	46
7	ERSÄTTNINGSNIVÅERNAS BESTÄMMANDE OCH UTVECKLING	47
7.1	Inledning	47
7.2	Allmänt om utvecklingen	47
7.3	Sexualbrott mot barn	49
7.4	Mordförsök och grov misshandel	50
7.5	Andra brott	51

7.6	Våldtäkt	52
8	ETT INTERNATIONELLT PERSPEKTIV	54
8.1	Kränkningersättningen	54
8.1.1	Danmark	55
8.1.2	Finland	55
8.1.3	Norge	56
8.2	Slutsatser	56
9	AVSLUTNING	58
	BILAGA	61
	LITTERATURFÖRTECKNING	65
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	67

Förkortningar

AP-nämnden	Ansvarsförsäkringens Personskadenämnd
BrB	Brottsbalken
BrL	Brottsskadelagen
BrN	Brottsskadenämnden
BrofM	Brottsoffermyndigheten
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk Tidskrift
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NJM	Nordiskt Juristmöte
SkL	Skadeståndslagen
SL	Strafflagen
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätten
TrN	Trafikskadenämnden

Sammanfattning

Skadestånd utges till de som drabbats av en skada och ideellt skadestånd består av ersättning för sveda och värk, lyte och stadigvarande men eller olägenheter, enligt 5 kap 1 § SkL, och ersättning för lidande enligt 1 kap 3 § SkL. Ersättningen i den sistnämnda paragrafen utgår för det lidande som drabbat den som utsatts för brott mot den personliga integriteten och kallas för kränkingsersättning. Denna kan utgå ensamt eller vid sidan av annat ideellt skadestånd. Kränkingsersättningen har funnits sedan 1864 års strafflag och har sedan dess fått en allt större omfattning och ett allt större tillämpningsområde. Ersättningen utgår endast om skadan tillfogats genom brott och de brottskategorier som kan grunda ersättning är enligt paragrafens lydelse brott mot den personliga friheten, ofredande som innefattar brott, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning, olaga diskriminering, ärekränkningen eller ”dylik brottslig gärning”. De brott som oftast grundar rätt till ersättningen är våldtäkter, sexuella övergrepp mot barn, mordförsök och grova misshandelsfall. Syftet med kränkingsersättningen är främst att kompensera för det lidande som brottsoffret har drabbats av och gottgörelse och upprättelse tas också upp som syften för denna ersättningsform. Ersättningen ska liksom allt skadestånd ge brottsoffret full ersättning för liden skada men det är svårare att räkna ut hur stor denna ersättning ska vara i de enskilda fallen. Ersättningen kan i det enskilda fallet påverkas av en mängd olika omständigheter som t.ex. om den skadelidande själv tagit medvetna risker, om gärningen har begåtts mot någon som varit särskilt försvarslös eller om gärningen begåtts med betydande hänsynslöshet vilket lett till ett mycket stort lidande. Det är både subjektiva och objektiva omständigheter som påverkar ersättningens storlek i det enskilda fallet och för de flesta brottskategorier finns det något som kallas för schablonbelopp eller normalbelopp som bedömningen utgår ifrån. Avsteg från dessa normalbelopp motiveras av omständigheter i de enskilda fallen. Dessa normalbelopp har kommit att utvecklas på olika håll och innan HD kom med några vägledande avgöranden hade Brottskadenämnden ett stort inflytande över dessa normalbelopp. Sedan 1988 kan Brottskadenämnden, som numera ersatts av Brottsoffermyndigheten, utge kränkingsersättning till brottsoffer i form av brottskadeersättning, tidigare kunde endast ersättning motsvarande 5:1 SkL utges enligt BrL. De ersättningsnivåer som BrN bestämde och som kom att kallas för normalbelopp påverkade även domstolarnas ersättningsnivåer och sedan HD börjat ta upp dessa fall ser det ut som om BrofM samspelar med HD när det gäller bestämmandet av normalbeloppen för de olika brottskategorierna. Utvecklingen har sedan Skadeståndslagens tillkomst 1972 och framför allt sedan 1988 varit att ersättningsbeloppen successivt har höjts och att det har visats en allt större generositet när det gäller att ersätta brottsoffer för sina ideella skador och framförallt kränkingsersättningen har blivit mer och mer vanlig både vid personskador och andra skadeståndsgrundande skador.

1 Uppsatsens uppläggning och syfte

1.1 Syfte

Ersättningsnivåerna för kränkingsersättningen och för andra former av ideellt skadestånd diskuteras ganska mycket i de juridiska tidskrifterna och det har varit ett aktuellt ämne t.ex. på de nordiska juristmötena. Ersättningsnivåerna vid de olika brottstyperna höjs successivt och dessa höjningar diskuteras också utifrån ekonomiska och rimlighetsperspektiv. Man prövar också gränserna genom att yrka på mycket höga skadestånd och vissa fall får också mycket uppmärksamhet i media. Jag tycker att det är mycket intressant med kränkingsersättningen som sådan och också intressant i den bemärkelsen att den har varit föremål för så många diskussioner inom juridiken. Jag har varit intresserad av att titta på hur detta skadestånd fungerar i praktiken, hur det behandlas och hur både domstolarna och Brottsoffermyndigheten hanterar yrkanden på denna form av skadestånd, som ändå inte har varit så omfattande förrän på senare år. Jag har varit intresserad av att titta på när och varför höjningar av ersättningen har kommit till stånd, huruvida detta har skett successivt eller genom lagändringar eller liknande. Jag har velat försöka förstå vad som motiverar och styr dessa ändringar i ersättningsnivåerna och även velat titta på vad som styr ersättningen i det enskilda fallet. Syftet med uppsatsen är alltså med andra ord att redogöra för kränkingsersättningen, ersättningens storlek och ändringar av denna både i de enskilda fallen och för de så kallade normalbeloppen.

1.2 Metod och avgränsning

Min uppsats är mycket av en rättsutredning eftersom jag har tittat mycket på förarbeten och utredningar och sedan mycket på praxis. Det står inte så mycket skrivet om kränkingsersättningen i litteraturen förutom om just grunderna hos denna och mycket av materialet har jag hittat i juridiska tidskrifter där diskussioner ibland har förts framför allt om ersättningsnivåerna, vilket är ett ämne som många har åsikter om.

Jag har avgränsat min redogörelse för kränkingsersättningen i det avseendet att jag inte tar upp alla de brott som omfattas av 1 kap 3 § SkL utan jag koncentrerar mig på vissa brottstyper och de brott som är vanligast förekommande i detta sammanhang. Jag har koncentrerat mig på de brott som är relativt vanliga och där det är mycket vanligt att det yrkas på kränkingsersättning. Jag har gjort en kort jämförelse med tre andra nordiska länder avseende deras lagstiftning när det gäller kränkingsersättningen, men jag har inte gjort det i fråga om

Brottskadlagen för där har jag inte hittat något som skrivits på senare år. Jag tyckte inte heller att detta var nödvändigt för min framställning.

1.3 Disposition

Jag inleder uppsatsen med ett generellt avsnitt (2) om skadeståndslagstiftningens historia från 12-1300-talet och framåt, och tar sedan upp skadeståndets ändamål och syften och även kort om samspelet med försäkringar.

I nästföljande avsnitt (3) beskriver jag ideell skada och försöker definiera detta, jag redogör för det ideella skadeståndet enligt 5 kap 1 § SkL och dess omfattning och jag gör sedan en kort inledande redogörelse för 1 kap 3 § SkL om kränkingsersättningen, innan jag i nästa avsnitt går djupare in på denna paragraf. Dessa två första avsnitt kan sägas vara en bakgrund till de följande avsnitten.

I avsnittet om kränkingsersättningen (4) i 1:3 SkL tittar jag på hur den har utvecklats historiskt sett fram till dagens utformning. Jag redogör här för förutsättningar för tillämpningen, vilka brott som omfattas av paragrafen och jag redogör även för gränsdragningen mellan denna paragraf och 5:1 SkL. Här tar jag också upp syftet med kränkingsersättningen och vilka principer som styr ersättningens storlek i de enskilda fallen.

I nästa avsnitt (5) som handlar om utvecklingen av kränkingsersättningen redogör jag främst för kommittén om ideell skada och deras arbete och resultat. Här handlar det framför allt om arbetet med ersättningsnivåerna och detta avsnitt kan sägas vara en introduktion till det 7:e avsnittet där jag går djupare in på vad det är som styr ersättningsnivåerna.

Brottskadeersättningen har ett eget avsnitt (6) och här är det huvudsakliga att redogöra för tillkomsten av 2 § 2 st BrL som möjliggjorde utgivande av kränkingsersättning från Brottskadenämnden och nuvarande Brottsoffermyndigheten. I det här avsnittet tar jag upp praxis från nämnden och jag tittar på normalbeloppen för kränkingsersättningen och vilka omständigheter som motiverar avsteg från dessa.

I nästa avsnitt (7) behandlar jag ersättningsnivåernas bestämmande och utveckling och här försöker jag förklara vad det är som påverkar nivåerna och jag redogör också för dessa. Här knyter jag samman de två, eller kanske tre, tidigare avsnitten i det att jag här talar både om domstolspraxis och om Brottsoffermyndighetens praxis.

I det näst sista avsnittet (8) har jag ett internationellt perspektiv där jag kort redogör för kränkingsersättningens utformning i våra tre grannländer Danmark, Finland och Norge. Denna korta jämförelse kan sägas vara till för att visa att den svenska lagstiftningen inte ligger långt ifrån dessa andra

länders och att ersättningsnivåerna inte heller är speciellt olika trots frånvaron av ett lagsamarbete.

Sista avsnittet är avsnitt (9) där jag har en avslutande kommentar om det jag redogjort för i uppsatsen.

Jag har slutligen en bilaga där jag har samlat de viktigaste avgörandena från domstolar och från BrN och BrofM i tabellform för att läsaren ska kunna få en översiktsbild över praxis och över ersättnings utveckling. Denna ska ses som ett komplement framförallt till det 7:e avsnittet. Jag har tagit med de vanligaste brottstyperna i detta sammanhang och de är först mordförsök och grov misshandel, våldtäkter, och sexualbrott mot barn.

1.4 Material

Materialet består till stor del av delbetänkandet SOU 1992:84 och av artiklar i tidskrifter och av praxis. Förarbeten har spelat en förhållandevis stor roll medan det funnits relativt lite skrivet i litteraturen om detta. De rättsfall jag refererar till och som jag även har med i bilagan har jag både hittat omnämnda i doktrinen och jag har hittat dem genom att jag slagit upp de rättsfall som berör kränkingsersättningen i rättsfallssamlingar.

2 Skadestånd och försäkringar

2.1 Inledning

Skadestånd kan beskrivas som ”en ersättning som skall sätta den skadelidande i samma ekonomiska ställning som om skadan inte inträffat.”¹ Den skadeståndslag vi har nu är från 1972 och den är den första allmänna skadeståndslag vi haft här i Sverige.² Sambandet mellan skadestånd och straff är starkt i den svenska rätten, vilket visar sig i det att brottsligt handlande kan medföra skadeståndsskyldighet.³ Det är inte alltid som förhållandet är det motsatta, d.v.s. att skadeståndsskyldigheten förutsätter en brottslig handling. Så är t.ex. inte fallet vid person- eller sakskada där det räcker med vårdslöshet för att skadeståndsskyldighet ska kunna uppkomma. (se SkL 2:1) Huvudregeln är dock att straff och skadestånd följs åt.⁴

Jag ska i detta avsnitt göra en kort redogörelse för skadeståndsrättens historia, dess syften och dess samspel med försäkringar. Detta kapitel kan sägas vara en bakgrund eller en introduktion till den fördjupning som kommer lite längre fram i uppsatsen.

2.2 Historiskt perspektiv på skadeståndsrätten

Straffrätten och skadeståndsrätten har haft ett nära samband sedan lång tid tillbaka. Under medeltiden fanns den sk botten som var ett mellanting mellan straff och skadestånd, så till vida att den delades upp mellan konungen, staden och den skadelidanden.⁵ Reglerna om botten fanns i landskapslagarna på 12-1300-talet och botten storlek bestämdes av hur allvarlig lagöverträdelsen ansågs vara. Botsystemet hade på den här tiden en utpräglad straffrättslig karaktär och den delen av botten som tillföll skadelidanden sågs mer som en vedergällning än som en ekonomisk gottgörelse. På vissa håll fanns dock en s.k. lytesbot som hade en mer skadeståndsrättslig karaktär och den utgick då den skadade fått ett bestående lyte.⁶ Det var först på 1800-talet som skadeståndet blev självständigt och skilt från straffen men reglerna fanns fortfarande kvar i strafflagen (SL) i 1864 års lag.⁷ Regler om utomobligatoriskt skadestånd fanns endast i begränsad omfattning uttryckt i skriven lag innan tillkomsten av skadeståndslagen (SkL). I 6 kap SL fanns vissa grundläggande bestämmelser om skadestånd med anledning av brott och här fanns också en bestämmelse

---

¹ Hellner Jan, Skadeståndsrätt, Stockholm 1995, s. 21

² Hellner, s. 25

³ Hellner, s. 61

⁴ Hellner, s. 79 ff

⁵ Hellner, s. 27

⁶ Bengtsson Bertil m.fl., Skadestånd, lagstiftning och praxis, Stockholm 1985, s. 17 f

⁷ Hellner, s. 27

om ersättning för lidande när någons personliga integritet blivit kränkt genom brott, dvs. ideellt skadestånd.⁸ Denna bestämmelse fanns i 3 § och kommer att beskrivas mer utförligt nedan.

I 1864 års strafflag fanns en skadeståndsrättslig regel som kom att utgöra kärnan i skadeståndsrätten fram till bildandet av skadeståndslagen. Den löd som följer: ”Skada som någon genom brott annan tillfogar, skall av den brottslige gäldas, evad brottet skett med uppsåt eller av vållande.”, och är alltså en culparegel.⁹ Det 6 kapitlet i SL stod kvar oförändrat till 1972, när den nya skadeståndslagen kom. Även om reglerna som fanns i 6 kap i princip bara gällde skadestånd vid brott så tillämpade man dem även vid skadeståndsskyldighet utan brottslig handling, eftersom det inte fanns någon civilrättslig reglering av skadeståndet. Den sk culparegeln tillämpades utan stöd i lag vid person- eller sakskada och detta innebar att person- och saksador som uppkommit utan brottsligt handlande kunde grunda skadeståndsskyldighet, om de orsakats av uppsåt eller av oaktsamhet.¹⁰

2.3 Ändamål med lagstiftningen om skadestånd.

Skadeståndet har flera olika funktioner. Dessa är bland annat gottgörelse för den skadelidandes förluster, en sorts reparation, och en ekonomisk påföljd för den ersättningsskyldige.¹¹ Man talar i doktrinen även om reparation. Med detta menas att skadeståndet ska ersätta den skadelidande det han har förlorat och det ska ersätta honom både för direkta och indirekta förluster. Detta leder till en trygghetskänsla när man vet att skadeståndet kan ge ersättning om man råkar ut för en skada. Även prevention diskuteras som en av skadeståndets funktioner men det är svårt att bedöma om skadeståndet verkligen har någon preventiv effekt, även om man skulle önska att så var fallet. Skadeståndsskyldighet innebär att man har handlat på ett icke önskvärt sätt och i allmänhet så undviker folk handlande som medför skadeståndsskyldighet.¹² I förarbetena till SkL uttryckte departementschefen att preventionen skulle vara en utgångspunkt för utformningen av ersättningssystemet, och målet skulle vara att försöka förebygga skador och nedbringa antalet skadefall. Denna preventionstanke tas dock inte upp i 1975 års förarbeten där det uttrycks den tanken att straffansvarets roll som prevention är större än skadeståndet på personskadeområdet. I praxis fram till 1977 var aldrig preventionen något motiv för utdömandet av skadeståndet.¹³ I litteraturen har även upprättelse framförts som ett ändamål med framförallt det ideella skadeståndet,¹⁴ och här nämns särskilt

---

⁸ Prop. 1972:5, s. 75

⁹ Bengtsson m.fl., s. 20

¹⁰ Hellner, s. 27 f

¹¹ Hellner, s. 28

¹² Hellner, s. 37 ff

¹³ Prop. 1975:12, s. 208 f

¹⁴ Ekstedt Olle, Ideellt skadestånd, Lund 1977, s. 118

skadestånd enligt 1 kap 3 § SkL.¹⁵ Jag tar upp mer om ändamålet med kränkingsersättningen i 1:3 nedan under 4.5, på sidan 24. Min slutsats här blir att det finns många olika ändamål med skadeståndet, vissa är mer klara och otvistiga än andra. När det sedan gäller det ideella skadeståndet som jag kommer koncentrera mig på i det följande kapitlet framförs mer speciella ändamål.

2.4 Försäkringar

Utgångspunkten för vårt skadeståndssystem är att skadestånden betalas av enskilda personer, men då betalningsförmågan inte alltid räcker till hela skadestånd finns försäkringar att tillgå.¹⁶ Redan på 40-talet då man i Norden arbetade för att få en allmän nordisk skadeståndslag framförde Ivar Strahl¹⁷ tankar om att låta försäkringar i någon form ersätta skadeståndsrätten i stor utsträckning och han menade att detta skulle gälla främst vid personskador.¹⁸ Nu blev det inte riktigt så men de olika former av försäkringar som finns nu, allmänna och enskilda, spelar en stor roll i ersättningssystemet. Det är troligtvis vanligare att ersättning utgår via försäkringar än från de skadeståndsskyldiga vid skadefall.¹⁹ När man talar om skadeståndsrätten ur den skadelidandens perspektiv och framförallt om ersättningen för personskada kommer man fram till att denna endast har en liten roll, jämfört med försäkringarna.²⁰ Villkoren i försäkringarna bestämmer vilka skador man kan få ersättning för och när försäkringar finns ökar säkerheten för den skadelidanden att få ut sitt skadestånd. Den skadelidandes socialförsäkring och privata försäkringar har intagit en överordnad roll till skadeståndet.²¹

Det så kallade överfallsskyddet infördes i hem och villaförsäkringar 1973. Försäkringsbolagen betalar genom detta ersättning för uppsåtligt våld mot personen som är försäkrad vid t.ex. rån, misshandel och våldtäkt. Ersättningen bestäms i princip enligt skadeståndsrättsliga regler och frågan om ersättning enligt 1 kap 3 § SkL aktualiseras här också.²²

En ansvarsförsäkring är en försäkring som täcker den skadeståndsskyldighet som försäkringstagaren drabbas av och som anses vara ett nödvändigt komplement till skadeståndsreglerna vid person- eller saksador.²³ Det finns

---

¹⁵ Ekstedt, s. 44

¹⁶ Ekstedt, s. 92

¹⁷ Ivar Strahl var mycket betydelsefull för den svenska straffrätten och för den svenska skadeståndsrätten. Han föddes 1899 och avled 1987 och hann vara hovrättsråd, lagbyråchef och professor. SvJT 2/99 s. 107 (inledningen)

¹⁸ Prop. 1972:5, s. 78

¹⁹ Bengtsson m.fl., s. 14 f

²⁰ Hellner, s. 50 f

²¹ Hellner, s. 24

²² Nordensson Ulf K, *Ersättning för ideell skada vid misshandel-orsaksfrågor mm*, JT 1990/91, s. 89 f, s. 89

²³ Hellner, s. 183

fall då ansvarsförsäkringen inte kan skydda den skadelidandes rätt till ersättning och det är i de fallen då den skadeståndsskyldige, tillika försäkringstagaren alltså, har begått en uppsåtlig handling, t.ex. vid misshandel.²⁴

I vissa fall tas hänsyn till förekomsten av försäkring på den skadelidandes sida vid bestämmande av skadestånd för person- och sakskada. Vid summaförsäkring som personförsäkring får den skadelidande både försäkringsersättning och skadestånd men vid de flesta andra försäkringarna som den försäkrade inte bekostat själv, som t.ex. socialförsäkringen, avräknas försäkringsersättningen på skadeståndet i stor utsträckning, vid personskador.²⁵

Utan försäkringar på den skadelidandes sida skulle det inte vara realistisk med de skadeståndsregler som finns nu. Man talar i detta sammanhang om ”ersättningsrätt” som kan sägas vara samordningen mellan skadestånd och försäkring.²⁶ Man kan inte bedöma skadeståndsreglerna utan att ta hänsyn till försäkringar, även om det givetvis inte finns försäkringar som blir gällande i varje enskilt fall.²⁷ Om inga försäkringar finns att tillgå kan den skadelidande vända sig till Brottsoffermyndigheten för att ansöka om ersättning. Detta alternativ tar jag upp mer om nedan under avsnitt 6.

---

²⁴ Hellner, s. 190

²⁵ Hellner, s. 359 f

²⁶ Hellner, s. 25

²⁷ Hellner, s. 50

3 Ideell skada

3.1 Inledande om ideell skada

De fall av ideell skada som jag behandlar i min uppsats handlar främst om lidande, alltså om sådant lidande som kan grunda kränkingsersättning. När det gäller andra sorters ideellt skadestånd tar jag upp de som ges vid personskador i första hand och detta avsnitt behandlar ideell skada översiktligt.

Vad som menas med ideell skada har inte varit självklart och i doktrinen har begreppet förknippats med personliga och känslomässiga upplevelser.²⁸ Den ideella skadan vid personskada avser för det första direkt lidande och andra besvär som skadan för med sig i form av smärtor eller andra besvär, och sedan även indirekta psykiska påfrestningar som kan bero på t.ex. ett vanställt utseende eller minskad möjlighet att njuta av glädjeämnen i livet, som t.ex. resor och sällskapsliv. Slutligen omfattas även andra skadeföljder av blandad ekonomisk och ideell natur.²⁹

Begreppet ideell skada hade länge den negativa innebörden att det handlade om skada som *inte* var förmögenhetsskada eller ekonomisk skada,³⁰ men nu verkar det som om den har en självständig innebörd. Ekonomisk skada ersätts som regel så fort skadeståndsskyldighet föreligger, medan ideell skada endast ersätts om det har stöd i lag.³¹ Exempel på ekonomiska skador är de som räknas upp i 5 kap 1 § 1 st 1-2 p skadeståndslagen, paragrafen om personskada och det är sjukvårdskostnader och andra utgifter och inkomstförlust på grund av skadan. Dessa ekonomiska skador ersätts sällan av de skadeståndsskyldiga, då de oftast täcks av den allmänna sjukförsäkringen.³²

Både rättsutvecklingen och utvecklingen på försäkringsområdet har lett till en ökad medvetenhet hos människor om möjligheterna att få ersättning för ideell skada. Antalet ersättningsanspråk ökar och det verkar som om det i det allmänna rättsmedvetandet framstår som lika viktigt med ersättning för ideell skada som för ekonomisk skada.³³ Detta verkar leda till att det successivt yrkas på högre belopp än vad som tidigare utdömts.

Tidigare var ideellt skadestånd till för att uppehålla en hög "livskvalitet" men numera har istället ersättning för kränkning och för lidande p.g.a. brott

---

²⁸ Hellner, s. 369

²⁹ SOU 1992:84, s. 65 och Nilsson Edvard, 32:a Nordiska juristmötet 1990 i Reykjavik I, s. 110

³⁰ Ekstedt, s. 39

³¹ Hellner, s. 368 f

³² Hellner, s. 377

³³ Nordensson (1990/91), s. 90

fått större betydelse. Dessa nya former av ideellt skadestånd täcks inte av ansvarsförsäkringen eftersom denna inte täcker uppsåtliga brott. Vissa hemförsäkringar kan täcka dessa typer av skador för den skadelidande men även här finns begränsande regler.³⁴

När det gäller fastställandet av det ideella skadeståndet tar domstolarna idag hänsyn till praxis från Trafikskadenämnden, Ansvarsförsäkringens Personskadenämnd och Statens skaderegleringsnämnd. Här tas även hänsyn till Brottsoffermyndighetens praxis, som både påverkar och påverkas av domstolspraxis. Mer om detta under avsnitt 7. Domstolarna behöver egentligen inte ta hänsyn till någon annan praxis än sin egen, men på det här området gör de det i stor utsträckning ändå. Vid bestämmandet av storleken på det ideella skadeståndet uttalades i förarbetena till SkL att det vid ideell skada måste ske relativt schablonmässigt. Principen om full ersättning sades gälla även här. Eftersom det är svårt att mäta förlusten på objektiva grunder förespråkas i förarbetena en uppskattning efter en friare bedömning än den som görs vid ekonomiska skador, trots detta sades att försäkringsbolagens tabeller med normalvärden skulle fortsätta att användas som utgångspunkt vid bedömningen av det ideella skadeståndet, då man inte ansåg att omständigheterna i det enskilda fallet var tillräckligt som underlag för denna bedömning. Det sades dock att man givetvis kunde tänka sig avvikelser från denna schablonmässiga bedömning om det var påkallat i det enskilda fallet.³⁵

Jag ska i det här avsnittet kort redogöra för de olika delarna av ideell skada och för ideellt skadestånd. Detta kommer sedan att leda till en fördjupning i de efterföljande avsnitten avseende den ideella skadan i 1 kap 3 § skadeståndslagen, om kränkningersättningen.

3.2 5 kap 1 § skadeståndslagen

5 kap 1 § i skadeståndslagen utgör en huvudregel vid personskadefall. Den 3:e punkten avser den ideella skadan och de två första avser ekonomiska skador. Under punkt 3 ersätts sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt till följd av skadan.³⁶ Om man bortser från posten ”olägenheter i övrigt”, motsvarar denna paragraf 6 kap 2 § i 1864 års strafflag.³⁷ Vid 1975 års lagändringar (se mer om dessa nedan) när paragrafen flyttades från 5 kap 2 § till 1 § och då bl.a. ersättningsposten olägenheter i övrigt tillkom, var en av huvudtankarna att man skulle försöka skilja mellan ekonomiska och icke-ekonomiska skador. Det uttrycktes en önskan om att, vid ersättningsbeslutet, skilja de olika posterna åt inom det ideella skadeståndet. Ersättningen för sveda och värk och för lyte och men

---

³⁴ Hellner, s. 376

³⁵ Prop 1975:12, s. 111

³⁶ Hellner, s. 377

³⁷ SOU 1992:84, s. 55

skulle delas upp i var sin post och även olägenheter i övrigt skulle behandlas som en egen post.³⁸

Jag ska nu kort redogöra för de olika posterna i denna paragraf och även göra en kort introduktion till den ideella skadan i 1 kap 3 § skadeståndslagen. Efter det kommer jag i nästa avsnitt gå in närmre på denna paragraf, som jag sedan kommer koncentrera resten av min uppsats på, nämligen paragrafen om lidande orsakad genom brottslig gärning.

3.2.1 Sveda och värk

Sveda och värkersättningen kan spåras tillbaka till tiden för vedergällningsföreställningar och innebär ett sorts upprättelse. Redan i 1734 års missgärningabalk kunde man få ersättning för sveda och värk.³⁹ Ersättningsformen har alltså en lång tradition i vår skadeståndsrättsliga historia och avser det fysiska och psykiska lidande som följer på en personskada.⁴⁰ Med personskada avses en fysisk skada på kroppen, som t.ex. ett brutet ben, hjärnskador, förgiftning och dödsfall.⁴¹ Personskador kan även bestå i vanprydande ärr, infektioner och smärta, och psykiska besvär utan fysisk skada är en särskild typ av skada som oftast ersätts genom posten sveda och värk.⁴²

Ersättning för sveda och värk utgår under den akuta sjukdomstiden. Ibland skiljer inte domstolarna denna ersättning från ersättningen för lyte och men när de utdömer skadeståndsbeloppet men denna sistnämnda ersättning ska gälla för tiden efter den akuta sjukdomstiden. En uppfattning är att sveda och värk- ersättningen utgör ett sorts ”plåster på såren”, som omfattar både fysiska och psykiska besvär liksom även oro och ångslan under den omfattade tiden.⁴³ Några fasta regler om beräkningen av den här ersättningen eller regler om när den kan utgå finns egentligen inte. Självklart är att en skada måste ha uppstått men mycket är upp till domstolen att skönsmässigt bestämma.⁴⁴ Trafikskadenämnden har utarbetat en tabell för ersättningar som tillämpas av domstolarna i hög grad, även om de ibland gör avsteg ifrån den. Tabellen utgår från en schematisk beräkning av i första hand fysisk och psykisk smärta under sjukhusvistelsen och i andra hand för tiden efter denna. Denna schematiska beräkning har till viss del frångåtts något och det tas nu mer och mer hänsyn till individuella psykiska följder. I äldre rättsfall har hänsyn tagits till brottets beskaffenhet vid beräkningen av sveda och värkersättningen, men det görs inte längre. I misshandelsmålet **NJA 1992 s 740 I** uttalade både HD och BrN att de inte längre tar hänsyn till detta vid bestämmandet av ersättning för sveda och värk. BrN påpekade

---

³⁸ Ekstedt, s. 56 och Nordensson Ulf K, Festskrift till Hellner 1984, s. 399

³⁹ Lech Halvar, Skadeersättning för personskada, Stockholm 1973, s. 168

⁴⁰ Bengtsson m.fl., s. 63

⁴¹ Hellner, s. 97

⁴² Hellner, s. 377

⁴³ Hellner, s. 393

⁴⁴ Bengtsson m.fl., s. 63

däremot att vid särskilt svåra misshandelsfall så brukar personskadorna bli större, vilket då leder till högre ersättning vid tillämpningen av TrN:s tabeller. Numera ges det möjlighet till att ta hänsyn till det vid beräkningen av kränkingsersättningen istället.⁴⁵ Se mer om detta under avsnitt 4.6.

Psykisk chock eller annat psykiskt lidande som inte har något samband med en fysisk skada kan också ersättas enligt den här posten. Här görs en adekvansbedömning för att komma fram till vilka psykiska skador som ska kunna ersättas och någon bestämd praxis är svår att hitta. Ett exempel på när ersättning utdömts är om den som drabbades själv hotades av en svår kroppsskada, detta kom HD fram till i **NJA 1971 s 78**.⁴⁶ Här drabbades skadelidanden av en allvarlig depression efter en trafikolycka där han såg båda sina föräldrar dö. Han var själv förare till bilen och var själv i livsfara därför innebar händelsen en chockartad och skräckfylld upplevelse och depressionen ansågs av HD stå i så direkt och nära samband med olyckan att skadeståndsskyldighet uppstod.

I de två fallen **NJA 1993 s 41 I, II** kom HD fram till att psykiska besvär efter att en nära anhörig uppsåtligen dödat kunde leda till ersättning. HD ansåg här att det i liknande fall bör kunna utgå ersättning utan ny lagstiftning men att en större utvidgning av tillämpningsområdet skulle kräva ny lagstiftning. Osäkerheten i dessa falls prejudikatverkan ligger bl.a. i frågan om endast uppsåtliga brott ska kunna leda till ersättning.⁴⁷ Eftersom problematiken med detta som kallas för 3:e-mansskador redan har behandlats i en uppsats nyligen, hänvisar jag till den och tar inte upp mer om detta här.⁴⁸

3.2.2 Lyte och stadigvarande men

Bestående följder av personskada som påverkar den skadelidandes liv ersätts enligt posten lyte och stadigvarande men. Ersättningen utgår under invaliditet medan sveda- och värkersättningen utgår under den akuta sjukdomstiden.⁴⁹ Enligt förarbetena sägs denna ersättning omfatta ”kompensation för bestående lidande eller obehag”.⁵⁰ Domstolarna och Trafiknämnden har oftast tillämpat andra skadeuppfattningar, bl.a. genom att även bestämma ersättning till skadelidande som varit varaktigt medvetlös.⁵¹ Exempel på lyte är fysiska vanställande defekter som t.ex. ärr, hälta och förlust av kroppsdel. Men är andra bestående skadeföljder som t.ex. smärta, dövhet och rörelseinskränkningar.⁵² Lytet innefattas i begreppet

---

⁴⁵ Hellner, s. 394 f

⁴⁶ Hellner, s. 396

⁴⁷ Hellner, s. 397

⁴⁸ se ”Ideellt skadestånd - vilka möjligheter har anhöriga till brottsoffer att få ideellt skadestånd?”, av Marie Skåniger, HT 1998

⁴⁹ Hellner, s. 400

⁵⁰ Ekstedt, s. 67, citat från SOU 1973:41, s. 259

⁵¹ Ekstedt, s. 67

⁵² Strömbäck, Erland i Karnov 1997/98 s. 1106, not 81

”men”. Lyte och men kan bestå i både ekonomiska och ideella följder och en blandning av dessa. De ideella följderna är ju självklart svårare att beräkna än de som visar sig i direkta utgifter. För de ideella följderna tillämpas i stor utsträckning olika tabeller som är mycket detaljerade. Den skadelidandes ålder och kön kan tas hänsyn till liksom hänsyn även kan tas till särskilt svåra smärtor. Vid en lägre ålder beräknas ersättning högre då den som är yngre kommer att få dras med sitt lyte eller men under hela sitt liv.⁵³ I litteraturen framförs även den åsikten att hänsyn borde tas till både kroppsskadan och till dess verkningar den kan ha på levnadsförhållandena, även om det är kroppsskadan som framhålls.⁵⁴

3.2.3 Olägenheter i övrigt

Ersättningsposten olägenheter i övrigt tillkom 1976 och förekommer vid invaliditet.⁵⁵ Denna post avser att skilja ut ersättning för andra skador än de som hör till inkomstförlusten.⁵⁶ Den här ersättningsposten avser gottgörelse för vissa besvär och olägenheter som inte täcks av de andra delarna av det ideella skadeståndet.⁵⁷ Förarbetena yttrade inte så mycket om tillämpningen och domstolarna lägger stor vikt vid den praxis som utvecklats vid nämnder. HD har i ett fall **NJA 1989 s. 389**⁵⁸ uttalat att ersättningen är ”en påbyggnad på menersättningen och inriktad på anspänning och andra besvär samt mindre förluster och ökade kostnader till följd av skadan”. I första hand tillämpas schabloner och i andra hand tas hänsyn till särskilda omständigheter vid bestämningen av olägenhetsersättningen, liksom vid bestämmandet av andra ideella ersättningar. Ersättningen ges i stor del för ökad anspänning i arbete, och med detta menas den extra ansträngningen som den skadedrabbade måste göra för att klara av sitt arbete. Andra exempel på ersättnings tillämpande är förlust av fritid som ersätts enligt denna post i **NJA 1992 s 642**. Förlust av möjlighet till fritidsaktiviteter som t.ex. jakt eller resor till medelhavsland ersätts som olägenhet och ”anspänning på fritiden” anges då som grund. Ytterligare andra exempel på vad som grundar ersättning enligt denna post är ändringar i den dagliga livsföringen som räknas in i schablonen, detta omfattar t.ex. ökade besvär vid reparationer av hus eller bil.⁵⁹

---

⁵³ Hellner, s. 398 ff

⁵⁴ Ekstedt, s. 68

⁵⁵ Hellner, s. 400 f

⁵⁶ Ekstedt, s. 52 f

⁵⁷ Bengtsson m.fl., s. 64

⁵⁸ Handlar om ett fall av personskada då en lärare i en skolmatsal ätit salmonellasmittad mat.

⁵⁹ Hellner, s. 401 f

3.3 1 kap 3 § skadeståndslagen

Det ideella skadeståndet omfattar även 1 kap 3 § SkL, vilket jag alltså kommer koncentrera mig på i denna uppsats, med början i nästa kapitel. Här ska jag bara ge en kort beskrivning av paragrafen.

Ersättningen enligt 1:3 brukar kallas för kränkingsersättning och utges vid brott mot den personliga integriteten, som har lett till lidande. Jag kommer i det följande använda termen ”kränkingsersättning” när jag talar om ersättning enligt denna paragraf. Beteckningen kommer från Brottskadenämnden som valde den för att skilja på lidande enligt denna paragraf och lidandet i 5 kap 1 § som ersätts som sveda och värk. Se mer om detta nedan i avsnitt 6. Till skillnad från ersättningen enligt 5:1 kan kränkingsersättningen utgå även utan samband med personskada⁶⁰, eller någon annan skada, och på grund av detta finns förslag på att kalla skadetyper för *ren ideell skada*. Skadeståndsansvaret enligt 1:3 följer skadeståndslagens regler om ersättning för personskada, och med detta menas 2 kap 1-3 §§ och 3 kap 1-2 §§ SkL.⁶¹ Denna ersättning kan utgå vid brott mot den personliga friheten, ärekränkingsbrott och numera även för lidande som orsakats genom brottslig handling som innebär ofredande och kränkningar av den personliga integriteten.⁶² Ersättningen enligt 1:3 skiljer sig från det övriga ideella skadeståndet genom att syftet är ett annat, nämligen att ge lindring efter kränkningen och till att ge en form av upprättelse genom att den skadelidande ska få en möjlighet att förändra sin livssituation. Denna upprättelsen är för den förnedrande och kränkande behandling som den skadelidande har utsatts för.⁶³ Gemensamt för de brott som grundar skadeståndsrätt enligt denna paragraf är att de innebär en kränkning av den skadelidandens personliga integritet.⁶⁴ Skadeståndet torde ha störst betydelse vid sexualbrott och ärekränkingsbrott men brott som misshandel, rån och förmögenhetsbrott som omfattar ett ofredande, blir allt mer vanliga vid åberopandet av denna sortens ideella ersättning.⁶⁵

---

⁶⁰ SOU 1992:84, s. 31 f

⁶¹ Bengtsson m.fl., s. 90

⁶² Bengtsson m.fl., s. 66

⁶³ SOU 1992:84, s. 15

⁶⁴ SOU 1992:84, s. 35 f

⁶⁵ SOU 1992:84, s. 103

4 Kränkningsersättning

4.1 Inledning

Jag ska här redogöra mer grundligt för 1 kap 3 § skadeståndslagen, bestämmelsen om kränkningsersättning. I det föregående avsnittet redogjorde jag kortfattat för paragrafens tillämpningsområde och omfattning vilket jag kommer att gå djupare in på här. I det här avsnittet börjar jag med en historisk bakgrund till paragrafen för att sedan gå in på förutsättningar för tillämpningen, själva tillämpningen, förhållandet till 5 kap 1 § SkL, syftet med paragrafen och ersättningsprinciper.

4.2 Bakgrunden till ersättningen i 1 kap 3 § skadeståndslagen

Innan 1864 års strafflag kom till hade den skadelidande inte någon självständig rätt till skadestånd för lidande som orsakats genom brottslig gärning. Detta berodde dels på att målsäganden tidigare bara fått en del av de böter som dömdes ut vid sådana brott och dels på att man i doktrinen inte ansåg att ersättning för skada som någon lidit till "sin sundhet, frihet, ära eller annat av en högre och ädlare natur" egentligen kunde ersättas enligt svensk lag.⁶⁶ I 1864 års strafflag infördes en bestämmelse i 6 kap 3 § som gällde ersättning för lidande vid vissa brott mot den personliga integriteten,⁶⁷ närmare bestämt brott mot personlig frihet eller genom falsk angivelse eller annan ärekränkande gärning⁶⁸ och handlade alltså om det man kallade direkt tillfogad icke-ekonomisk skada.⁶⁹ I 6:3 SL angavs ej några speciella brott utan paragrafen angav bara arten av brottsligheten, brott mot den personliga friheten eller ärekränkingsbrott; det var sedan domstolarnas sak att fastställa storleken på ersättningen genom en allmän skälighetsprövning.⁷⁰ Denna paragraf torde ha kompletterat reglerna om ersättning för ekonomisk skada där det var svårt att få ut ersättning för t.ex. förlorad inkomst.⁷¹ Den här bestämmelsen torde ha gett rätt till ersättning endast i fall då någon personskada inte uppkommit, eftersom dessa fall täcktes av SL 6:2, paragrafen om sveda och värk och lyte och men. Integritetskränkningen kunde i sådana fall av personskada eventuellt leda till en förhöjd ersättning för sveda och värk samt lyte och men. Ersättning kunde alltså aldrig utgå enligt båda paragraferna samtidigt.⁷² I förarbetena

---

⁶⁶ SOU 1992:84, s. 87 f

⁶⁷ Hellner, s. 403

⁶⁸ SOU 1992:84, s. 88

⁶⁹ Prop. 1972:5, s. 99

⁷⁰ Prop. 1972:5, s. 121

⁷¹ Ekstedt, s. 47

⁷² SOU 1992:84, s. 91

framgår också att ersättning för lidande endast utgick i mycket speciella fall.⁷³ Brott som angrep den fysiska integriteten såsom misshandel och rån torde inte ha lett till en tillämpning av 6:3 såtillvida det inte ansågs som en ärekränkande gärning. Däremot kunde våldtäkt, som var ett frihetsbrott enligt 15 kap SL, på grund av frihetsberövandet, leda till rätt till ersättning enligt 6:3. Kränkningen av kroppen eller kvinnans frid var alltså inte de straffbara momenten.⁷⁴ Bestämmelserna i 6 kap SL var tillämpliga endast vid brottsliga gärningar men tillämpades även vid skador utan brottslig gärning i utomobligatoriska skadefall, en analogitolkning med andra ord, mot reglernas lydelse.⁷⁵

I förarbetena till SkL diskuteras om reglerna om ersättning för lidande vid bl.a. brott mot den personliga integriteten skulle kunna ersättas av ett försäkringssystem eller något liknande. De kom fram till att denna sortens ersättning måste utgå genom skadeståndsrätten som det viktigaste ersättningssystemet.⁷⁶

Vid SkL tillkomst utvidgades bestämmelsen i 6:3 och fördes över till 5 kap 1 § SkL (SFS 1972:207).⁷⁷ När bestämmelsen 1975 flyttades över till dess nuvarande plats i 1 kap 3 §, gjordes den tillämplig även på lidande genom ofredande av annat slag än brott mot personlig frihet. ”Brott mot den personliga friheten” innefattade sedlighetsbrott som t.ex. våldtäkt, alltså ett angrepp på personen, medan ”annat ofredande” innebar brottsliga handlingar som innebar ett obehag, som t.ex. hemfridsbrott.⁷⁸ Detta menade man i förarbetet skulle medföra en anpassning till en modern rättsuppfattning genom en generösare tillämpning gentemot de skadelidande⁷⁹ och de flesta brotten mot någons person, frihet, frid eller ära blev då ersättningsgilla genom denna utvidgning, (SFS 1975:404). En ny kategori brott som fördes in under paragrafen 1975 var brotten brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar och olovlig avlyssning. 1986 tillkom ännu en skadeståndsgrundande brottslig handling, olaga diskriminering, (SFS 1986:445).⁸⁰

---

⁷³ Prop. 1972:5, s. 99

⁷⁴ SOU 1992:84, s. 89

⁷⁵ Prop. 1972:5, s. 155

⁷⁶ Prop. 1972:5, s. 99

⁷⁷ Bengtsson m.fl., s. 90

⁷⁸ SOU 1992:84, s. 89 f

⁷⁹ Prop. 1972:5, s. 178

⁸⁰ SOU 1992:84, s. 90

4.3 Förutsättningar för tillämpningen

Paragrafens nuvarande lydelse är:

- 3 § Bestämmelserna i denna lag om skyldighet att ersätta personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom **brott mot den personliga friheten**, genom **annat ofredande som innefattar brott**, genom **brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar, olovlig avlyssning eller olaga diskriminering** eller genom **ärekränkning** eller **dylik brottslig gärning**. (fetstil endast här)

Den typen av personskada som paragrafen omfattar är fristående från den vidare bemärkelsen av detta ord och dess bemärkelse i andra sammanhang. Personskada i vanlig mening kan göra paragrafen tillämplig men det kan även sakskada och ren förmögenhetsskada göra. Paragrafen kan bli tillämplig även när ingen annan skada har uppkommit, och ett exempel på detta ger **NJA 1994 s 637**. Här var det frågan om förtal och de skadelidande fick ersättning för lidande.⁸¹ (Mer utförligt om detta rättsfall under avsnitt 4.5.) De gärningar som enligt paragrafen grundar skadeståndsrätt förutsätts vara brottsliga och de som räknas upp i paragrafen är endast en allmän hänvisning till arten av brottsligheten utan att för den sakens skull hänvisa till några speciella straffstadganden. 2 kap 4 § BrB anger vad ett brott ska anses vara. Även om den som vållat lidande inte fälls för sin gärning kan rätten till skadestånd kvarstå enligt det gamla rättsfallet **NJA 1936 s 207**.⁸² Ersättning kan även utgå om straffrihetsgrund föreligger, eller om brottet är preskriberat.⁸³

I paragrafen räknas alltså upp ett antal kategorier av brott som omfattas. Man får gå till förarbetena för att kunna läsa sig till vilka brott som menas.⁸⁴ Uppräkningen av brotten i förarbetena gör inget anspråk på att vara fullständig. I takt med att samhällssynen och de straffrättsliga reglerna ändras kommer även brott som grundar kränkingsersättning att ändras. Paragrafens tillämpningsområde kan alltså påverkas av ändringar av de straffrättsliga reglerna. Departementschefen sa uttryckligen att det var möjligt att ersättning för lidande kan komma att utgå även för andra brott och att domstolarna själva får pröva detta. Det skulle alltså i så fall vara frågan om andra brott som innebär angrepp på den personliga integriteten och som leder till personligt lidande.⁸⁵

4.3.1 Skadeståndsgrundande brott

Det är fortfarande lite osäkert vilka skador som den här bestämmelsen omfattar. Det sägs i doktrinen att själva lagtexten är missvisande på så sätt

---

⁸¹ Hellner, s. 403

⁸² Bengtsson m.fl., s. 91

⁸³ SOU 1992:84, s. 100 f

⁸⁴ Bengtsson m.fl., s. 91

⁸⁵ Prop 1972:5, s. 570 f

att den räknar upp handlingar som kan grunda rätt till ersättning på ett till synes godtyckligt sätt, och avslutas med att ta upp ärekränkning ”eller dylik brottslig gärning”.⁸⁶ Oavsett om det kan verka godtyckligt eller inte så kan man alltså utläsa ur förarbetena vilka brott som är menade att omfattas av 1 kap 3 § SkL.

Brott mot den personliga friheten är den första kategori brott som räknas upp. Här inräknas brotten i 4 kap BrB som t.ex. människorov, olaga frihetsberövande och olaga tvång, och även brott i 6 kap, som t.ex. våldtäkt. 6 kap 3-7 §§ bör inte räknas hit men dessa brott kan däremot grunda ersättning genom att de kan innebära ofredande, det rör sig här om brotten sexuellt utnyttjande (3 §), sexuellt utnyttjande av underårig (4 §), incest (6 §) och sexuellt ofredande (7 §). Nästa kategori som nämns i paragrafen är **annat ofredande som innefattar brott**. Här inräknas brott som innebär angrepp på den fysiska integriteten.⁸⁷ Kommittén syftade med detta uttryck på hemfridsbrott eller annan liknande obehaglig handling och inte endast det som utgör ofredande enligt 4 kap 7 § BrB.⁸⁸ Angreppen behöver inte bestå av en kränkning av den personliga friheten i egentlig mening utan även angrepp på den fysiska integriteten som sedan leder till kroppsskada omfattas. Exempel på dessa brott är misshandel och rån. Andra typer av ofredanden kan bestå av brott som utpressning 9 kap 4 §, mordbrand 13 kap 1 § och förledande av ungdom 16 kap 12 § BrB. 1975 fördes en ny kategori brott in under paragrafen, **olovlig avlyssning, brytande av post- eller telehemlighet, och intrång i förvar**. De brott som räknas upp i 5 kap ang **ärekränkning** kan föranleda skadeståndsansvar enligt 1:3. **Dylik brottslig gärning** är det sista som omfattas av paragrafen och hit hör exempelvis brott i 15 kap som falsk angivelse och falskt åtal som också kan innefatta en ärekränkning av enskild person. Ofredande och ärekränkning vid vissa former av myndighetsutövning/missbruk kan också leda till ersättning enligt 1:3.⁸⁹

4.3.2 Tillämpningen

I förarbetena sägs att rättstillämpningen får avgöra hur långt stadgandets lydelse kan sträcka sig för skadeståndsansvaret för personligt lidande genom angrepp på den personliga integriteten. Analog tillämpning får dock inte göras, och detta hänger ihop med att det är brottsarter som räknas upp i paragrafen.⁹⁰

I **NJA 1986 s 319** skulle HD bland annat ta ställning till huruvida brottet otuktligt beteende innefattade ofredande i skadeståndsrättslig mening. HD gjorde i sin motivering en kort sammanfattning av problematiken och

---

⁸⁶ Hellner, s. 403

⁸⁷ Bengtsson m.fl., s. 91

⁸⁸ Prop. 1972:5, s. 137

⁸⁹ Bengtsson m.fl., s. 92 f

⁹⁰ Bengtsson m.fl., s. 92 f

diskuterade förarbetena till 1:3. Den dåvarande 6:6 BrB om otuktligt beteende, (som numera är 6:7 sexuellt ofredande), räknades upp som ett av de brott som innefattade ofredande i skadeståndsrättslig mening. Däremot så sades otuktsbrotten som det var fråga om i fallet bara i undantagsfall innebära ett ofredande som kunde leda till ersättning enligt 1:3. HD uttalade att ”Typiskt sett innefattar otuktsbrott en mer allvarlig kränkning av barnets personliga och sexuella integritet än sådana /.../ handlingar av sexuell innebörd som tidigare betecknades som otuktligt beteende.” HD kom därför fram till att de brott det här var frågan om i allmänhet måste anses innefatta sådant ofredande som avses i 1:3. Gärningsmannen blev skyldig att betala skadestånd för lidande.⁹¹

Det är ju som sagt endast de uppräknade brottsarterna som kan leda till kränkingsersättning. I uppräknningen ingår endast uppsåtliga brott men listan är ju som sagt inte uttömmande, och HD har i två fall bedömt frågan så att även grovt vållande kan vara ersättningsgrundande. Brotten det rör sig om är grovt vållande till kroppsskada i samband med grovt rattfylleri och vållande till kroppsskada genom grov vårdslöshet. I det första fallet, **NJA 1997 s 315**, uppkom frågan huruvida oaktsamhetsbrottet vållande till kroppsskada kan grunda skadeståndsskyldighet för kränkning, ensamt eller i förening med annat brott. HD resonerar så att även om exemplifieringen av brott i motiven endast omfattar uppsåtliga brott, så hänvisar bestämmelsens ordalydelse till reglerna om personskada där inget krav på uppsåt finns. Dessutom hänvisar HD till förarbetena, där det sägs att domstolarna får avgöra vilka straffbara förfaranden som kan omfattas av bestämmelsen. En kränkning av någons människovärde kan undantagsvis vid grov vårdslöshet ligga så nära ett uppsåtligt handlande att det är att anse som ett avsiktligt angrepp på den skadelidandes integritet. Eftersom gärningsmannen i fallet orsakat omfattande kroppsskada genom att ha kört rakt på den skadelidande och sen fortsatt från platsen utan att stanna, innebär detta enligt HD en kränkning av den skadelidandes människovärde, vilket kan grunda ersättningskyldighet enligt 1:3.

I det andra fallet, **NJA 1997 s 572**, som handlade om grov vårdslöshet i trafik och vållande till kroppsskada, hänvisade HD till föregående fall. Här kom HD också fram till att när en handling närmar sig uppsåtlig handling har den samma kränkande innebörd som ett avsiktligt angrepp på den skadelidandes integritet. Gärningsmannen hade här genom sitt handlande medvetet tagit risken att den skadelidande kunnat dö eller bli allvarligt skadad enligt HD. Handlandet har varit ägnat att kränka den skadelidandes människovärde och gärningsmannen blev därför ersättningskyldig enligt 1:3.

Ersättning har i ett fall utgått till ett 17 månader gammalt barn och frågan var här om ett så litet barn kan kränkas i enlighet med 1 kap 3 § SkL. Fallet är **NJA 1993 s 138** och handlar om ett mordförsök som bestod i att barnets

---

⁹¹ Svendenius Marianne, *Ersättning till offer för sexualbrott*, SvJT, 1988, s. 60 ff, s. 69

far kastade ut honom från 3:e våningen i sitt bostadshus. Skadorna blev relativt lindriga. Hovrätten ansåg att pojken var för liten för att uppleva denna form av kränkning och resonerade som så att han kanske när han blev större skulle bli kränkt när han fick veta vad som hänt, men hovrätten ställde sig tveksam till om detta i så fall skulle vara en förutsebar följd av handlandet och lämnade därför skadeståndsyrkandet avseende 1:3 SkL utan bifall. HD hänvisade till delbetänkandet "Ersättning för kränkning genom brott" (SOU 1992:84) och menade att känslor av obehag, skräck eller ångest är sådana påfrestningar som ett litet barn kan uppleva och sådant lidande ger rätt till ersättning enligt 1:3. De påpekade med hänvisning till delbetänkandet att inte alla former av påfrestningar är aktuella då man talar om ett så litet barn, men i detta fallet blev 1:3 tillämplig.

I två fall som avgjordes 1993, **NJA 1993 s 41 I och II**, kom HD fram till att ersättningen enligt 1 kap 3 § SkL inte kan utges för lidande som tillfogats någon annan. Det klargjordes i fallen att rätten till ersättning endast uppkommer då någon kränkts genom brott mot sin egen personliga frihet, fred eller ära. Kommittén om ideell skada har i denna fråga ställt sig negativ till att införa en rätt för anhöriga att få ersättning enligt 1:3 då en nära anhörig dödats.⁹²

4.4 Förhållandet mellan 5:1:1 3 p och 1:3 SkL.

Vid vissa personskador kan det bli aktuellt med ersättning både för sveda och värk och för lidande, och förhållandet dem emellan har inte alltid varit givet. Längre var det osäkert om ersättningen enligt 1 kap 3 § skulle ersättas för sig eller om den skulle ingå i ersättningen enligt 5 kap 1 § vid personskada.⁹³ Ersättning för personskada i 5:1 3 p är ju liksom kränkingsersättningen en ideell ersättning. 1:3 kan, liksom tidigare nämnts, tillämpas vid personskada, sakskada, ren förmögenhetsskada och även när ingen annan skada har uppstått. Ersättning enligt 5:1 kan endast utgå vid personskada - fysisk eller psykisk.⁹⁴ Enligt den vedertagna uppfattningen krävs för att psykiskt lidande ska ersättas som sveda och värk samt lyte och men att det är medicinskt påvisbart.⁹⁵ Lidandet enligt 1:3 avser känslor såsom chock, rädsla, förnedring och andra psykiska påfrestningar som inte anses som personskada i den meningen att det kan ersättas enligt 5:1 SkL, eftersom de inte tar sig sådana medicinska uttryck.⁹⁶ En annan skillnad är att ersättning enligt 1:3 för psykiskt lidande utgår endast vid skada vållad genom brottslig handling, till skillnad från 5:1.⁹⁷

---

⁹² SOU 1995:33, s. 149, 392 f

⁹³ SOU 1992:84, s. 214

⁹⁴ Hellner, s. 403

⁹⁵ SOU 1992:84, s. 97

⁹⁶ SOU 1992:84, s. 213

⁹⁷ SOU 1992:84, s. 100

En viktig fråga har varit om ersättningen enligt 5:1 kan utgå samtidigt som enligt 1:3 och i så fall hur detta ska ske. Kommittén om ideell skada (mer om denna nedan) fick i uppdrag i Dir. 1988:76, att se över bl.a. huruvida en skadelidande vid personskada skulle ha rätt till särskild ersättning enligt 1:3 vid sidan av den ideella ersättningen i 5:1.⁹⁸

Begreppet lidande används både vid reglerna om det ideella skadeståndet i 5:1 och vid bedömningen av kränkning enligt 1:3 SkL. BrN och AP-nämnden låter i sin praxis psykiska besvär eller störningar som står på gränsen till psykiska sjukdomstillstånd ersättas som personskada, dvs. enligt 5:1. Allmänna obehags- eller oroskänslor ersätts som lidande enligt 1:3 om de förorsakats av en brottslig kränkning av den personliga integriteten. Denna praxis verkar överensstämma med domstolspraxis, t.ex. NJA 1990 s. 186.⁹⁹

Förhållandet mellan SkL 1:3 och 5:1 prövades av HD i rättsfallet **NJA 1990 s. 186** och osäkerheten skingrades först i och med detta fall. Detta är ett känt fall där en person som gripits, bet en polis i handen och påstod sedan att hon var HIV-smittad. Polisen blev remitterad till särskild psykoterapeutisk behandling på grund av den oro hon kände innan hon kunde få något definitivt svar på om hon blivit smittad eller ej. Andra följder av brottet, våld mot tjänsteman, var att hennes livssituation förändrades då omgivningen reagerade mycket negativt när de fått veta vad som hänt. Hon behandlades i många olika sammanhang som smittad. HD ansåg att den psykiska press hon drabbats av på grund av oron måste bedömas som sådant psykiskt lidande som ersätts som sveda och värk. Den kränkande behandling som hon utsatts för av andra människor ansåg HD däremot kunna ersättas enligt 1:3. Här slog alltså HD fast att vid sidan av ersättning för sveda och värk enligt 5:1 är det också möjligt att ersätta lidande enligt 1:3 SkL.¹⁰⁰ Den ideella skadan ersattes med ett gemensamt belopp. Det var först genom detta fall som det helt klargjordes att 1:3 har en självständig betydelse vid sidan av 5:1, även i de fallen där den skadelidande har tillfogats en personskada samtidigt.¹⁰¹ BrN yttrade sig i målet i Högsta domstolen. Den ansåg att det är fullt möjligt att ge ersättning både för sveda och värk och för lidande enligt 1 kap 3 §, men de ansåg att personskadan i detta fall var så dominerande att hela lidandet kunde gottgöras som sveda och värk. Även om nämnden ansåg att polisen dels drabbats av medicinskt påvisbart lidande och dels av annat lidande, så tyckte den att det var vanskligt att i detta fall göra en uppdelning. Numera delar BrofM i regel alltid upp beloppen mellan de olika skadeståndsposterna.

Rättsläget får på den här punkten avses vara klart då domen från 1990 har bekräftats av efterföljande rättsfall, bl.a. NJA 1991 s 83, 1991 s 228 och 1991 s 766. I **NJA 1991 s 766**, där brotten utgjordes av två mordförsök,

---

⁹⁸ Dir. 1988:76, s. 350

⁹⁹ Nordensson, (1990/91), s. 93

¹⁰⁰ SOU 1992:84, s. 97

¹⁰¹ SOU 1992:84, s. 204

gjorde HD ett principuttalande med den innebörden att ersättningen enligt 1:3 ska gottgöra integritetskränkning och kompensera för den oro och det obehag som kan bli följden av angreppet på den personliga integriteten. Sveda- och värkersättning enligt 5:1 däremot ersätter det psykiska lidandet som är hänförligt till personskada och som är ett led i ett akut sjukdomstillstånd.¹⁰²

4.4.1 Uppdelningen av beloppen

En annan fråga som också rör förhållandet mellan 1:3 och 5:1 är huruvida ersättningen vid personskadefall ska delas upp i olika poster avseende det psykiska lidandet. Conradi menar att man ska dela upp och redovisa ersättningen i skilda poster.¹⁰³ Nordenson är också av samma uppfattning och anser att ”psykisk sveda och värk” och lidande enligt 1 kap 3 § ska redovisas för sig. Han menar att detta främst ska ske när den skadelidande själv gjort en uppdelning i sitt skadeståndsyrkande. En av anledningarna till denna uppdelning är enligt Nordenson att vissa processuella problem kan uppkomma annars.¹⁰⁴ HD har mer och mer gått ifrån att utdöma ersättning med ett gemensamt belopp och utdömer i regel nu skilda belopp för de olika posterna.¹⁰⁵ För att utveckla en enhetlig praxis är det också viktigt att ersättningen enligt 1 kap 3 § redovisas för sig.¹⁰⁶

Även om själva rubriceringen för den skadelidande inte alltid är så viktig så är det ju olika kriterier som avgör hur ersättningen ska bedömas, trots att det kan vara svårt att skilja dem åt.¹⁰⁷ Kommittén om ideell skada¹⁰⁸ har uttryckligen sagt att de intar den ståndpunkten att man bör utdöma skilda belopp och alltså ersätta kränkningen för sig, vid sidan av annan ideell ersättning.¹⁰⁹ Det finns många skäl som talar för att redovisa dessa ersättningar särskilt. De måste fastställas var för sig eftersom de fastställs efter olika kriterier. Ersättning för lidande enligt 5:1 fastställs på ett mer objektivt sätt, främst med ledning av tabeller fastställda av Trafikskadenämnden och andra schabloner, medan en mer skönsmässig bedömning görs vid fastställandet av ersättning enligt 1:3. Det är till en del olika organ som bestämmer ersättningen enligt de två paragraferna. Vid sidan av de allmänna domstolarna, som givetvis i princip alltid fastställer ersättningen, har olika skadeprövningsnämnder stort inflytande på rättsbildningen i fråga om storleken på ersättningen enligt 5:1. Här märks framför allt TrN.¹¹⁰ Jag håller med de argument som framförts ovan och min kommentar till detta är att det självklart i de allra flesta fall är bäst att

---

¹⁰² SOU 1992:84, s. 97ff

¹⁰³ Conradi Erland, Brottsskadelagen, kommentar och rättsfall, Stockholm 1989, s. 28

¹⁰⁴ Nordenson, (1990/91), s. 96f

¹⁰⁵ Hellner, s. 394 f

¹⁰⁶ SOU 1992:84, s. 216 f

¹⁰⁷ Hellner, s. 394 f

¹⁰⁸ mer om denna nedan under 5.3, sidan 33 ff

¹⁰⁹ SOU 1992:84, s. 15

¹¹⁰ SOU 1992:84, s. 207

redovisa ersättningsbeloppen i skilda poster och det tycker jag ska göras även om den skadelidande väljer att inte formulera sitt yrkande så att ersättningarna är separata. Eftersom det ligger helt olika bedömningar bakom beräkningen eller bestämningen av ersättningarna tycker jag att det är viktigt att för brottsoffret att visa att domstolen gjort en separat bedömning av lidandet. Visst måste det finnas fall där domstolen tycker sig kunna göra en relativt schablonmässig bedömning av skadeståndet och därför döma ut det i klump men dessa fall torde inte vara så vanliga.

Det ser i praxis ut som om HD började dela upp posterna sedan 1991. I **NJA 1991 s 766** som handlar om två mordförsök yrkade de skadelidande ersättning för lidande och sveda och värk med ett gemensamt belopp. I sina domskäl delar HD upp ersättningsposterna och diskuterar dem var för sig. Det tycker jag visar på att HD lägger vikt vid att det ska gå att utläsa vilken ersättning de skadelidande får för de olika posterna, oavsett om de får ut det yrkade beloppet eller ej. De skadelidande fick de skadeståndsbelopp de yrkat på. I ett annat fall, **NJA 1992 s 541** yrkade den skadelidande på ersättning för kränkning enligt 1:3 SkL vid sidan av andra yrkanden om skadestånd och även här redovisar HD ersättningen i skilda poster. I de rättsfall jag har läst och som är från 1992 och framåt har HD delat upp ersättningen för lidande i två poster om detta varit aktuellt.

4.5 Ersättningsens syfte

När man talar om skadeståndets syfte talar man i allmänhet främst om reparation och prevention, vilket jag tidigare tog upp ovan under 2.3. Frågan är då vilka syften som ligger bakom kränkingsersättningen i 1 kap 3 § SkL. Enligt kommittén om ideell skada, som utarbetade SOU 1992:84, har kränkingsersättningen som syfte att kompensera för det lidande som en kränkning har medfört för den drabbade.¹¹¹ Det är ju inte möjligt att ersättning i pengar ”suddar ut” en kränkning, det ligger ju i sakens natur. Ersättning för ekonomisk skada däremot, har en mer uttalad reparativ karaktär.¹¹² Ersättningen ska vid personskada kompensera de fysiska och psykiska påfrestningar som skadan har fört med sig. Detta ger uttryck för en reparativ funktion. Kommittén anser att ideell ersättning även har inslag av upprättelse för den kränkande behandling som den skadelidande utsatts för, genom att den skadelidande får ett skadestånd utdömt till sig kan detta utgöra ett bevis, både för honom och för omgivningen, för att han blivit förfördelad. Den här formen av upprättelse menar kommittén ska kunna bidra till att den skadelidandes självrespekt och självkänsla ska kunna återupprättas.¹¹³ Ersättningen har karaktären av upprättelse främst vid våldtäkt och ärekränkning.¹¹⁴

---

¹¹¹ SOU 1992:84, s. 233

¹¹² Nilsson, del II, s. 84

¹¹³ SOU 1992:84, s. 214

¹¹⁴ Nilsson, del II, s. 84

Ett annat viktigt syfte är att lindra verkningarna av kränkningen och att ge den skadelidande möjlighet att förändra sin livssituation. Som exempel på hur ersättningen kan användas nämner kommittén då en längre resa som skulle kunna hjälpa till att skingra tankarna på kränkningen.¹¹⁵

Gottgörelse är ett gemensamt syfte för allt skadestånd, även om det är svårare att kompensera en ideell skada genom ersättning i pengar.¹¹⁶ I litteraturen har detta ändamål framförts med tanken att den skadeståndsskyldige får en obehaglig påföljd i och med betalningsansvaret och att detta leder till att den skadelidande får en känsla av att bli gottgjord för det obehagliga han fått uppleva.¹¹⁷ Exempel på detta kan man hitta i praxis, i t.ex. **NJA 1991 s 766**. Fallet, som jag redan nämnt på föregående sida, handlar om två mordförsök där gärningsmannen handlat på ett mycket hänsynslöst sätt och som dessutom föregåtts av viss planering. HD diskuterar här syftet med kränkningserättningen, och diskuterar särskilt utvecklingen av ersättningsbeloppen. HD menar att möjligheten att utdöma så stort belopp som "...åtminstone i någon mån kan bidra till att ge ett brottsoffer upprättelse för det lidande som han har drabbats av" är särskilt befogat i fall som detta.

Vid sidan av den reparativa funktionen kan man fundera på om det ideella skadeståndet har någon preventiv funktion också. Kan skadeståndet med andra ord avhålla människor från att begå brott? Preventionen som ändamål med det ideella skadeståndet har sällan nämnts i förarbeten eller i rättstillämpningen.¹¹⁸ I en artikel om preventionens betydelse i ersättningsrätten, uttalade sig Conradi om detta, ordförande i dåvarande BrN. Han menade att på grund av alla de försäkringsanordningar som finns, framförallt på personskadeområdet, så försvinner moralbildningen och "...inte ens det incitament till försiktighet som ligger i att själv behöva betala skadestånd finns kvar."¹¹⁹ När man talar om kränkningserättningen som avhållande faktor, görs detta oftast i samband med ärekränkingsbrott. Gärningsmannen har i dessa fall ofta möjligheten att betala skadeståndet, framför allt vid brott mot tryckfrihetslagen.¹²⁰ I praxis finns stöd för preventiva överväganden vid ideellt skadestånd och det gäller här framför allt vid ärekränkning. I fallet **NJA 1994 s 637**, där ett antal sk "kändisar" var med i sexuella situationer i fotomontage i en herrtidning, bestämde HD ersättningen till var och en av de inblandade till 100 000 kronor för lidande. Rubriceringen i målet var förtal och grovt förtal. I sin motivering sade HD att det "...finns skäl att bestämma skadeståndet på en så hög nivå att det också kan väntas verka preventivt och sålunda bidra till att förebygga fortsatt publicering av samma art i framtiden." Ersättning enligt 1:3 kräver ju som sagt ett straffbart förfarande och det är därför troligt att straffhotet

---

¹¹⁵ SOU 1992:84, s. 213 f

¹¹⁶ SOU 1992:84, s. 32

¹¹⁷ Ekstedt, s. 118

¹¹⁸ Prop 1975:12, s. 208

¹¹⁹ Conradi, SvJT 1987 s. 415 ff, s. 415

¹²⁰ SOU 1992:84, s. 213

har större preventiv verkan, än risken att drabbas av skadeståndsskyldighet.¹²¹

Ett annat syfte med 1 kap 3 § är enligt kommittén, att skydda människors personliga integritet, tillsammans med 4 och 5 kap BrB.¹²²

4.6 Ersättningsprinciper

Ersättningen enligt 1 kap 3 § SkL ska utgå till person som utsatts för brott och därigenom åsamkats lidande, och värderingen i pengar är, liksom jag har tagit upp tidigare, inte alltid en lätt uppgift. Det finns vid beräkningen av kränkingsersättningen inga tabeller att utgå ifrån, på det sättet som man bestämmer ersättning för andra ideella skador. Förarbetena menar att en skönsmässig uppskattning av graden av lidandet får göras och även om det i stort blir en bedömning av subjektiva upplevelser så ska betoningen ligga på sociala och etiska värderingar.¹²³ Det är mycket svårt att avgöra hur stort lidande någon har upplevt eftersom personer har olika lätt för att uttrycka detta och det är då svårt att få en korrekt beskrivning av lidandet. I första hand får man i stället försöka se vilket lidande som *typiskt sett* kan ha uppkommit på grund av kränkningen, Det blir med andra ord objektiva faktorer som bestämmer detta till att börja med. Avvikelser från en sådan objektiv bedömning görs så klart och dessa kan vara motiverade av den skadelidandes subjektiva upplevelser i det enskilda fallet.¹²⁴ Under den här rubriken ska jag ta upp några omständigheter som påverkar kränkingsersättningen i de enskilda fallen och även kort diskutera vilka principer som tillämpas vid fastställandet av ersättningen.

4.6.1 Skadelidandens eget agerande

Exempel på fall då den skadelidandes eget beteende påverkar bedömningen kan vara då någon, den skadelidande alltså, börjar ett slagsmål, eftersom det har resonerats så att den skadelidande då har ”gett upp kravet på respekt för den personliga integriteten.”¹²⁵ Detta anses då vara en omständighet som bidrar till att minska lidandet, liksom vid vissa fall av medvetet risktagande i liknande situationer.¹²⁶ Stöd för detta finner man i **NJA 1992 s 541** (se ovan) där HD uttryckligen tar upp det faktum att den skadelidande varit utan skuld, som en av omständigheterna som de beaktar vid bestämmandet av skadeståndsbeloppet. Att den skadelidandens agerande kan spela roll vid ersättningsbedömningen hänger nära ihop med nästa stycke där jag tar upp fall där bedömningen grundar sig på *vem* det är som blivit drabbad av brott.

---

¹²¹ SOU 1992:84, s. 212

¹²² SOU 1992:84, s. 191

¹²³ Bengtsson m.fl., s. 93 f

¹²⁴ SOU 1992:84, s. 233

¹²⁵ SOU 1992:84, s. 235

¹²⁶ SOU 1992:84, s. 235

4.6.2 Skadelidandens person spelar roll

Vid bestämmandet av skadeståndet har domstolarna ibland motiverat otypiskt låga skadestånd med hänvisning till vem den skadelidande är. Det jag menar här med ”otypiskt” är att ersättningsbeloppet avviker från den då gällande praxisen. Två exempel på detta kan jag nämna här, det är NJA 1994 s 395 och RH 1991:35. I det första fallet, **NJA 1994 s 395**, handlade det om ett misshandelsmål där skadelidanden var en polis som blivit skadad under tjänsteutövning. Frågan i målet var om domstolen vid bestämmande av skadeståndet för lidande enligt 1 kap 3 § SkL skulle ta hänsyn till att hon var polis. Hovrätten argumenterade för en särbehandling och utdömde ett relativt lågt belopp. Högsta domstolen kom fram till att det inte spelade någon roll att det var en polis som blivit skadad eftersom denna yrkesgrupp skulle ha samma skydd som vem som helst i fall med grov misshandel som detta. HD menade också att det måste finnas en undre gräns som måste passeras för att ersättning för lidande ska kunna utdömas till poliser eftersom de förväntas ha större beredskap inför våldshandlingar än andra. I ett yttrande från BrN i HD kom det fram att de brukade avslå ersättningsanspråk från poliser som i tjänsten utsatts för våld eller hot eftersom det inte varit av allvarligt slag. De brukade däremot vid grövre våld bestämma lika hög ersättning som till vem som helst.

Det andra fallet, **RH 1991:35**, som visserligen är ett hovrättsfall och inte heller speciellt nytt, anser jag vara intressant då det handlar om ett relativt vanligt brott vid yrkande på kränkingsersättningen, och det visar på hur domstolarna har resonerat. Fallet behandlar frågan om en prostituerad kvinna ska få en mindre kränkingsersättning på grund av att hon är prostituerad. Hovrätten menade här att en våldtäkt alltid innebär en kränkning av offrets personliga integritet, men den kom fram till att den skadelidande faktiskt varit villig att ha samlag med mannen mot betalning. Dessutom tog den hänsyn till att hon fortsatt att prostituera sig även efter våldtäkten med den enda inskränkningen att hon inte längre gick hem till sina kunder. Det är svårt att säga hur utgången hade blivit idag, troligtvis hade inte lika stor hänsyn tagits till att den skadade var prostituerad. Kommittén om ideell skada har uttalat sig om detta hovrättsfall och de poängterar att man måste utgå från att en prostituerad kan kränkas i samma utsträckning som andra offer, i synnerhet vid brott som våldtäkt. Det finns därför ingen anledning, anser de, att låta det faktum att offret varit en prostituerad påverka bedömningen av kränkningen eller lidandet.¹²⁷ Jag skulle tro att man mer och mer går ifrån att särbehandla olika grupper av människor och det ligger nog i den ökade generositeten man visar gentemot brottsoffer. Detta är en utveckling som är helt naturlig tycker jag och att man har särbehandlat prostituerade känns gammaldags och får mig att associera till äldre lagstiftning eller praxis där en kvinna inte kunde bli våldtagen av sin äkta man. Även om vissa yrkesgrupper fortfarande förväntas ha en större

---

¹²⁷ SOU 1992:84, s. 240

beredskap för hot och våld anser jag att när det är fråga om grövre brott ska det vara självklart att alla brottsoffer behandlas och bedöms lika.

4.6.3 Gärningens beskaffenhet

I rättsfallet **NJA 1991 s 766** som jag nämnt flera gånger innan, tar HD hänsyn till gärningens beskaffenhet vid bestämmandet av ersättningen. Det är ett brott med ett mycket högt straffvärde, där gärningsmannen har visat betydande hänsynslöshet och rentav grymhet, vilket måste ha lett till ett mycket stort lidande hos offren. HD poängterar alltså gärningens beskaffenhet utöver den skada som offren har lidit. De båda brottsoffrens yrkade skadestånd blev bifallna och de fick ut 70 000 kr vardera i kränkingsersättning. Detta anser HD vara ett förhållandevis högt skadestånd och det är ytterligare ett belägg för att gärningen har beaktats. Man kan alltså tänka sig att ersättningen kan bli högre om gärningsmannen visat på stor grymhet eller råhet i sitt handlande, men det är fortfarande framför allt graden av lidande som ska bestämma ersättningens storlek.¹²⁸

Vid sexualbrott tas hänsyn till bl.a. arten av kränkningen, om den varit långvarig, om övergreppet varit sadistiskt eller perverst eller om offret varit särskilt försvarslöst.¹²⁹ I **RH 1988:92** tog Hovrätten särskilt hänsyn till att brotten, otukt med barn och grov sexuellt utnyttjande av underårig, begåtts under ett mycket stort antal tillfällen och under en lång period, närmare bestämt under 7 år.

Vid misshandelsbrott kan hänsyn tas till var det förövats. Det anses t.ex. mer kränkande att bli misshandlad i sitt eget hem än om det skett på allmän plats. Här kan jag ta upp **NJA 1992 s 541** som exempel på hur domstolen har resonerat. Det är ett fall av grov misshandel där HD tog hänsyn till en mängd olika omständigheter och däribland de omständigheterna att övergreppet ägt rum i den skadelidandes bostad, att han känt stor oro för sin son som också var i lägenheten och att han varit utan skuld till övergreppet.

Vid kvinnomisshandel där misshandeln kan vara både psykisk och fysisk och förövats av någon som kvinnan har en känslomässig relation till, bedöms kränkningen vara grövre än om gärningsmannen varit okänd.¹³⁰ Kvinnomisshandel har ju vad jag har förstått den egenskapen att den ofta har begåtts under en längre period och också det är ju som sagt ett förhållande som gör att en högre ersättning är påkallad.

Vid bestämmande av ersättningens storlek när det gäller ärekränkingsbrott har hänsyn t.ex. vid förtal tagits i praxis till uppgifternas art och spridning i första hand. Hänsyn har även tagits till hur den skadelidande har påverkats av brottet. I **NJA 1989 s 374**, där en ung kvinna av utländskt ursprung blivit

---

¹²⁸ SOU 1992:84, s. 234

¹²⁹ SOU 1992:84, s. 237

¹³⁰ SOU 1992:84, s. 242

förolämpad genom att gärningsmannen kallat henne för ”djävla svartskalle”, tog HD bl.a. hänsyn till att hon på grund av tidigare upplevelser påverkats extra mycket av händelsen. Detta faktum ledde troligtvis att hon fick ett högre skadestånd än som annars varit fallet.

4.6.3.1 Graden av skuld

Graden av skuld kan sägas till en del höra ihop med gärningens beskaffenhet och beaktades vid bestämmandet av ersättningen för sveda och värk i rättsfallet **NJA 1962 s 458**, på så sätt att HD antydde att gärningens råhet påverkade ersättningen i höjande riktning.¹³¹ Rättsläget har ändrats efter införandet av 1 kap 3 § SkL eftersom en skadelidande enligt denna paragraf kan få ersättning även för kränkning av sin frid. I och med att detta inte kunde ersättas 1962 höjde HD i fallet ersättningen för sveda och värk och lyte och men för att kompensera detta.¹³² I direktiven till kommittén om ideellt skadestånd sägs det att en kränkning är allvarligare ju grövre det brottsliga handlandet är, och kommittén höll med om detta en de påpekar samtidigt att detta inte innebär att graden av skuld bör leda till en högre ersättning. Straffvärdet är inte något man kan mäta lidandet med och den menar att endast i de fall då skuldgraden kan anses ha påverkat lidandet kan man beakta den.¹³³ Att kränkningens svårhet kan påverkas av bland annat gärningsmannens illvilja, genom att till exempel ett hänsynslöst beteende kan göra skadan som kränkningen utgör större, har egentligen inte att göra med att skadeståndet påverkas av gärningsmannens skuld.¹³⁴ Det har påpekats i det här sammanhanget att skillnaden mellan straff och skadestånd ligger i att det vid bestämmandet av straffet kan tas hänsyn till graden av skuld¹³⁵ och jag är benägen att tycka att det ska fortsätta vara så.

4.6.4 ”Full ersättning”?

När det inom skadeståndsrätten talas om att den skadelidande ska få full ersättning innebär detta i allmänhet full ersättning för de *ekonomiska* skadorna. I förarbetena framhölls dock att principen om full ersättning även skulle gälla för ideell skada.¹³⁶ Egentligen är det en fiktion att tala om full ersättning när det gäller ideellt skadestånd, då denna ersättning ska försöka kompensera bl.a. fysiska och psykiska påfrestningar som följer på en skada och man kan ju inte säkert säga hur stor en sådan skada ska anses vara. Ersättning i pengar kan ju egentligen aldrig på ett fullgott sätt kompensera ideella skador.¹³⁷ Man kan säga att principen innebär att skadan i det enskilda fallet ska vara det viktiga, och med detta menas att även om schabloner används till viss del som utgångspunkt så styr det enskilda

---

¹³¹ Nilsson, del I, s. 125

¹³² SOU 1995:33, s. 322

¹³³ SOU 1992:84, s. 234

¹³⁴ SOU 1995:33, s.321

¹³⁵ Nilsson, del II, s. 84

¹³⁶ Ekstedt, s. 90

¹³⁷ Dir 1990:66

fallet.¹³⁸ Ersättningen kan gälla många olika slags förluster och kan även tjäna som en sorts upprättelse vid integritetskränkningar.¹³⁹ Vid personskada innebär principen om full ersättning att det ideella skadeståndet ska ge den skadelidande möjlighet till rekreation och till förströelse, som utan detta skulle vara omöjligt. De besvär som skadan fört med sig ska skadeståndet i möjligaste mån neutralisera.¹⁴⁰ Att HD har resonerat på liknande sätt kan man t.ex. se tecken på i det tidigare omtalade fallet **NJA 1991 s 766**, där HD utdömde ett högt skadestånd med motiveringen att rättstillämpningen getts allt större spelrum för att ge en sådan stor ersättning att den i alla fall i någon mån kan bidra till att ge brottsoffret upprättelse för sitt lidande.

---

¹³⁸ Nilsson, del I, s. 146

¹³⁹ SOU 1992:84, s. 33

¹⁴⁰ SOU 1992:84, s. 213

5 Utvecklingen av kränkningsersättningen

5.1 Inledning

Det jag kommer ta upp i det här avsnittet har främst att göra med kommittén om ideell skada, om dess arbete och resultat angående kränkningsersättningen och om bakgrunden till tillsättningen av denna kommitté. Då det är svårt att skilja själva kränkningsersättningen från diskussionerna om ideellt skadestånd kommer det inte renodlat handla om enbart detta skadestånd. Det blir oundvikligt så att vissa delar av mitt material behandlar det ideella skadeståndet opreciserat, alltså utan att hela tiden dela på det mellan 5 kap 1 § och 3 kap 1 § SkL. Jag har valt att även redogöra för de diskussioner som mera allmänt har rört det ideella skadeståndet då det visar på vilka tendenser som funnits och vilka tankar som förts fram om den ideella ersättningen, och däribland om kränkningsersättningen. I min framställning kommer jag i alla fall försöka lägga tyngden på kränkningsersättningen då det är den jag ska redogöra för. Vad jag ska försöka redogöra för i det följande är de senare utredningarna som gjorts angående detta ämne, för att se om de har eller kommer att kunna påverka storleken på kränkningsersättningen.

5.2 Innan 1989 och kommittén om ideell skada

I rättsfallet **NJA 1969 s 469** uttalar HD den åsikten att ersättning för ideell skada bör hållas nere. I anslutning till domen yttrade Justitierådet Conradi att det var av stor betydelse att man inte tillät utvecklingen på skadeståndsområdet att skena iväg. Han betonade vikten av att vara återhållsam när det gäller en höjning av ersättningsbeloppen vid ideell skada, för att inte riskera att klyftan mellan socialförsäkring och skadeståndsrätt vidgades ytterligare. Conradi hävdade också att en ökning av skadeståndsbeloppen skulle motverka strävandena att nå nordisk rättsenhet i detta hänseende.¹⁴¹ I förarbetena till lagändringarna 1975 diskuterar man ersättningsnivån vid personskada. En maximering av skadeståndet var på tal, bl.a. som ett medel att jämna ut inkomstskillnader, för och nackdelar togs upp. Chefen för justitiedepartementet hade tagit upp dessa tankar i propositionen till SkL och skadeståndskommittén diskuterade på grund härav olika alternativ som kunde bli aktuella. De kom till slut fram till att de inte skulle föreslå någon begränsningsregel, och de framhåller här att den allmänna jämningsregeln som finns kan begränsa verkligt stora skadestånd. De kom fram till att skadeståndsreglerna inte var speciellt lämpliga

---

¹⁴¹ SOU 1992:85, s. 202

instrument för att jämna ut inkomsterna och menade att det fick skattereglerna göra istället.¹⁴²

Redan 1975, under remissbehandlingen av 1975 års lagändringar, uttrycktes önskemål om en höjning av ersättningsnivån vid ideell skada. I förarbetena sa föredragande sig kunna tänka sig höjningar, då hänsyn till standardökningar t.ex. ej tagits tidigare. Man började alltså se en generösare inställning gentemot den skadelidande.¹⁴³ Uttalandet i förarbetena 1975 godtogs av riksdagen och ledde till en allmän höjning av Trafikskadenämndens fastställda tabeller 1976 respektive 1977, avseende ersättning för ideellt skadestånd. 1985-6 hävdades det i motioner att ersättningarna för ideella skador fortfarande var för låga i Sverige, vilket ledde till att TrN gjorde ytterligare en höjning 1987 av ersättningen enligt tabellerna för ideell skada. Det rörde sig då alltså främst om ersättning för sveda och värk och lyte och men,¹⁴⁴ men det borde ändå spegla en generösare inställning till kränkingsersättningen också, eftersom det rör sig om en vilja att ge brottsoffer tillräcklig kompensation för sina skador, och då rimligen även för deras lidande som de upplevt genom att de har drabbats av brott.

5.3 Kommittén om ideell skada

5.3.1 Direktiven

Kommittén om ideell skada tillkallades 1989. Den fick som huvuduppgift att göra övervägningar angående ideellt skadestånd, genom direktivet 1988:76. Framför allt skulle de överväga om och i så fall i vilken utsträckning ersättningsnivån vid ideell skada, i samband med personskada, borde höjas.¹⁴⁵ Direktivet de fick rörde sig främst om den ideella ersättningen enligt 5:1 men även kränkingsersättningen enligt 1:3 skulle undersökas och kommittén skulle ta ställning till om denna ersättning fyllde syftet i tillräckligt hög grad.¹⁴⁶ Genom att individens rättsskydd får allt större uppmärksamhet i samhällsdebatten så ökar intresset av att ersätta kränkningar. Det blir en större fokusering på ersättningsbeloppen som döms ut vid integritetskränkningar. Den här debatten var särskilt stor i slutet av 80-talet och framåt och de dåvarande ersättningsbeloppen uppfattades som låga, framför allt när det gällde våldtäktsbrott och andra sexualbrott.¹⁴⁷ Enligt ett tilläggsdirektiv, Dir. 1990:66, skulle kommittén även överväga en förändring av ersättningsnivån vid skadestånd i fall med våldtäktsoffer och fall med offer för andra våldsbrott. Även regelverket vid dessa brott skulle ses över enligt tilläggsdirektivet. Kommittén hade som utgångspunkt att

---

¹⁴² Prop. 1975:12, s. 61 f

¹⁴³ Prop. 1975:12, s. 111 f

¹⁴⁴ SOU 1992:84, s. 203

¹⁴⁵ SOU 1992:84, s. 203

¹⁴⁶ SOU 1992:84, s. 15

¹⁴⁷ Nilsson, del II, s. 87

brottsoffrens ställning borde stärkas och den riktade främst in sig på kvinnor och barn och på kränkningar genom brottsliga handlingar. Riksdagen och flera motionärer ansåg att de ersättningar som utgick vid framför allt sexuella övergrepp och misshandel inte ansågs utgöra en fullgod kompensation för det lidande och obehag som brottsoffren upplever. Riksdagen ansåg vidare att en högre ersättning för lidandet var påkallat, oavsett om det var fråga om personskada eller ej, och sade vidare att den höjda ersättningen skulle omfatta både kompensation för lidande och en hjälp att förändra brottsoffrets livssituation. Kommittén fick således i uppdrag att även överväga om förluster av livskvalitet borde kunna påverka ersättningen.¹⁴⁸ Jag skulle tro att när det gäller tanken att försöka gottgöra förlorad eller sänkt självkänsla så rör detta sig primärt om fall av våldtäkt eller incest. Det är ju inte alls ovanligt att våldtäktsoffer känner sig skyldiga själva. Jag har i alla fall svårt att tänka mig att det är menat som något argument för en generell höjning av ersättningsnivån som skulle omfatta även andra brott. Som sista utgångspunkt hade kommittén att försöka uppnå nordisk rättslikhet i så hög grad som möjligt. Likheter mellan de olika nordiska länderna är större än skillnaderna, trots att reglerna om kränkingsersättning har utvecklats olika i de olika länderna. Kommittén skulle även beakta ersättningsnivåerna utanför Norden.¹⁴⁹ I huvuddirektivet framhöll dock regeringen att kommittén skulle bortse från de ersättningsnivåer som utvecklats i USA:s praxis.¹⁵⁰ När det har talats om att vi i Sverige har för låga ersättningsnivåer på vårt ideella skadestånd kan jag tänka mig att man har gjort jämförelser med bl.a. USA. Då USA har ett mycket annorlunda och knappast eftersträvansvärt skadeståndssystem är det inte riktigt relevant med sådana jämförelser tycker jag.

5.3.2 Kommitténs arbete

Kommittén noterade att ersättningarna för kränkningar höjts väsentligt, framför allt avseende sexualbrott och grövre våldsbrott, under tiden innan dess betänkande. Höjningarna hade varit betydligt större än ändringarna i penningvärdet¹⁵¹ och höjningarna som kommit innan detta betänkande berodde bl.a. på att Brottskadenämnden från och med 1988 fick utge ersättning för lidande vid dessa brott. Underinstanserna höjde kontinuerligt de utdömda beloppen utan något auktoritativt avgörande från HD, troligtvis ett inflytande från Brottskadenämndens praxis.¹⁵²

Trots de höjningar av ersättningsnivåerna som skett höll kommittén med de som hade den uppfattningen att de trots detta är för låga i Sverige. Vid en jämförelse av ersättningsnivån för ideellt skadestånd i andra länder kom de fram till att ersättningen bör höjas ytterligare bl.a. för att återspegla den

---

¹⁴⁸ Dir 1990:66, s. 342 f

¹⁴⁹ SOU 1992:84, s. 211

¹⁵⁰ Dir. 1988:76, s. 349

¹⁵¹ SOU 1992:84, s. 251

¹⁵² SOU 1992:84, s. 34

svåra kränkning många av dessa brott innebär.¹⁵³ Kommittén kom i sin utredning fram till att ersättningsnivån var alltför låg vid vissa slags övergrepp som leder till särskilt allvarligt lidande och ansåg att en höjning av ersättningsnivåerna skulle vara ”ett naturligt led i strävandena att förbättra villkoren för dem som utsätts för sexualbrott och andra allvarliga övergrepp.”¹⁵⁴ Det var ju en av de slutsatser som den önskades komma fram till enligt direktiven. I sitt delbetänkande anger den inte några ersättningsbelopp den anser vara rimliga utan den menar att rättstillämpningen bäst kan avgöra hur stor höjningen bör vara, men den säger också att mer än en fördubbling av ersättningsbeloppen inte är motiverad.¹⁵⁵ Detta tycker jag tyder dels på att de vill ge rättstillämpningen ett stort spelrum samtidigt som de ger en antydning till att höga höjningar är önskvärda.

Kommittén utarbetade förslag på ny lagstiftning och bl.a. flyttade de på 1:3 SkL och formulerade om paragrafen. Kommittén ville ju som sagt att skadeståndsbeloppen skulle höjas och ett konkret förslag som de kom med var att de ansåg att vissa omständigheter som kan göra kränkningen grövre eller, som gör att man bör bedöma lidandet som större, skall tas upp och anges i lagen.¹⁵⁶ Den nya paragrafen skulle placeras i 5 kap 6 § 1 st och ha följande lydelse:

Skadestånd med anledning av kränkning som avses i 2 kap 3 § bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till kränkningens art och varaktighet. Därvid skall särskilt beaktas om kränkningen har haft förnedrande eller skändliga inslag, varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet, inneburit missbruk av ett beroende- eller ett förtroendeförhållande eller varit ägnat att väcka allmän uppmärksamhet.

I specialmotiveringen beskrivs hur kommittén menar att en bedömning ska gå till enligt den nya paragrafen och de menar att en objektiv bedömning ska göras i första hand. Hänsyn ska även tas till ”intensiteten i den skadelidandes subjektiva upplevelser av kränkningen.”¹⁵⁷ Kommittén menar att avsikten med den här nya paragrafen är att peka på vissa omständigheter som typiskt sett påverkar graden av lidande och som därför också påverkar ersättningens storlek. Även andra omständigheter än de som räknas upp i paragrafen som hör ihop med brottsoffrets lidande kan vara betydelsefulla i det enskilda fallet. Exempel på en omständighet som inte omfattas av detta är parternas ekonomiska förhållanden detta är en omständighet som endast kan beaktas vid en eventuell jämkning av skadeståndet enligt 6 kap 2 § SkL.¹⁵⁸ Som jag ser det är dessa uppräknings av omständigheter att se som en kodifiering av praxis och även den omständigheten att ekonomin hos de

---

¹⁵³ SOU 1992:85, s. 16 f

¹⁵⁴ SOU 1992:84, s. 253 f

¹⁵⁵ SOU 1992:84, s. 254

¹⁵⁶ SOU 1992:84, s. 16 f

¹⁵⁷ SOU 1992:84, s. 275

¹⁵⁸ SOU 1992:84, s. 275 f

inblandade inte ska beaktas är ju också den ett faktum redan innan betänkandet kom. Nu blev det ingen lagändring efter detta delbetänkande och min åsikt är att det inte spelar så stor roll för jag har svårt att se att det skulle ändrat på praxis i någon större mån eftersom domstolarna gör bedömningar efter dessa kriterier ändå. Att de kommit till att bli lagförslag har kanske ändå påverkat domstolarna och eventuellt också BrN och numera BrofM, eftersom de har på detta sätt uppmanats att ta särskild hänsyn till dessa omständigheter i de enskilda fallen.

Det är nu inte alla kränkningar som påkallar en ersättningshöjning enligt kommittén. Vid en jämförelse med andra länder konstaterar de att brott som är mindre allvarliga, som t.ex. misshandel av normalgraden, i många länder inte kan grund någon ersättning alls av detta slag. Vid beaktandet av detta anser kommittén att det inte finns några skäl att höja ersättningen speciellt i dessa fall. Angående ärekränkingsbrotten som har en jämförelsevis låg ersättningsnivå i Sverige, anser kommittén att en viss höjning kan vara motiverad av allmänpreventiva skäl. Som riktmärke för en ”normalersättning” här hänvisar kommittén till de skadeståndsbelopp som förekommer inom arbetsrätten.¹⁵⁹

Det delbetänkande som kommittén om ideellt skadestånd kom med 1992 följdes upp av ett betänkande 1995 vilket även det främst inriktade sig på det ideella skadeståndet i 5 kap 1 § SkL, vilket gör att vidare behandling av detta inte kommer att göras. Eftersom det betänkandet som jag koncentrerat mig på alltså kom för 7 år sedan har mycket hänt med ersättningsnivåerna sedan dess och detta tar jag upp mer om i avsnitt 7 och i bilagan har jag även tabeller med några av de viktigaste rättsfallen och över BrN och BrofM:s praxis.

---

¹⁵⁹ SOU 1992:84, s. 255

6 Brottsskadeersättning

6.1 Inledning

I det här avsnittet ska jag redogöra för brottsskadeersättningen som utges enligt brottsskadelagen och framförallt ska jag även här koncentrera mig på kränkingsersättningen och dess utveckling. Men först ska jag göra en kort beskrivning av brottsskadelagens historia och titta på hur kränkingsersättningen kom att omfattas av densamma. Sedan kommer jag gå in närmre på ersättningsprinciper och på praxis.

Det är mycket vanligt att den skadeståndsskyldige saknar medel att betala skadeståndet med, och få ansvarsförsäkringar täcker uppsåtliga handlingar. I dessa fall, eller om det saknas någon känd gärningsman, kan ersättning under vissa förutsättningar utgå från hemförsäkringen. Hemförsäkringens överfallsskydd gör dock undantag för bl.a. brott begångna av hushållsmedlemmar, vilket drabbar dem som t.ex. blivit misshandlade av en familjemedlem eller blivit utsatta för incest. Om ingen ersättning kan utgå från försäkringar heller, finns möjligheten att få brottsskadeersättning från brottsoffermyndigheten istället. Det är här frågan om ersättning i form av statsmedel och denna hjälp från de allmänna ger brottsoffren en sista chans att få ut sin ersättning.¹⁶⁰

6.2 Lite historik

Sedan 1948 har det varit möjligt att ge ersättning till brottsoffer med statliga medel. 1948 tillkom det så kallade rymlingsanslaget (SFS 1948:567) vilket innebar att staten ersatte de som lidit skada eller förlust genom handlingar som begåtts av rymlingar från anstalter.¹⁶¹ Humaniseringen av kriminalvården under 50- och 60-talet gjorde att brottsoffren kom i skymundan. I och med tillkomsten av brottsskadelagen (SFS 1978:413) och Brottskadenämnden (BrN) i oktober 1978 började brottsoffrens ställning stärkas igen och har sedan dess stärkts betydligt.¹⁶² Innan 1978 hade justitiedepartementet skött prövningen av ersättning till brottsoffer, men när brottsskadelagen kom 1978 togs verksamheten över av Brottskadenämnden.¹⁶³ Brottskadelagen (BrL) är en sammanslagning av det gamla rymlingsanslaget (SFS 1948:567) och kungörelse (SFS 1971:505) om ersättning av allmänna medel för personskada på grund av brott.¹⁶⁴ Sedan mitten av 1994 sköts prövningen av ansökningarna om

---

¹⁶⁰ Hellner, s. 469

¹⁶¹ Litzén Staffan, Statskompensation till brottsoffer, Stockholms universitet 1992, s. 9 f

¹⁶² Matz Karl, *Ersättningar vid sexualbrott dominerar i Brottskadenämnden*, Advokaten 1991 s. 339 ff, s. 340

¹⁶³ Svendenius Marianne, (1988), s. 64

¹⁶⁴ Litzén Staffan, s. 3

brottsskadeersättning av en myndighet som heter Brottsoffermyndigheten (BrofM),¹⁶⁵ som har tagit över BrN:s verksamhet

6.3 Brottsskadelagen

Det är i första hand personskador som ersätts enligt lagen men det finns även vissa bestämmelser om ersättning för saksador och ren förmögenhetsskada. Ersättningen för de sistnämnda skadorna utges väldigt restriktivt. Ett exempel på när ersättning utges är exempelvis om gärningsmannen varit en rymling, dvs. om han rymt eller haft permission från anstalt.¹⁶⁶ En av nyheterna med BrL är att ersättningen utgår utan någon skälighetsprövning eller någon prövning av den skadelidandes behov. Dessa prövningar togs bort vid lagens tillkomst och den skadeståndsrättsliga principen om full gottgörelse för skadan ska nu bestämma ersättningens storlek enligt lagen.¹⁶⁷ Den begränsning som finns på ersättningens storlek har tillkommit med tanke på de extrema ersättningskrav som annars skulle kunna drabba staten och beloppsgränsen, eller ”taket”, är vid personskada på 20 basbelopp¹⁶⁸, vilket motsvarar 728 000 kr idag (11 §).

De skador som jag främst tar upp är personskador och det jag kommer koncentrera min framställning på är ju framför allt kränkningserättningen. Brottsskadeersättning för personskada bedöms enligt 5 kap 1-5 §§ SkL, vilket innebär att BrofM självständigt prövar varje ersättningsanspråk även om den skadelidande grundar sitt yrkande på en dom.¹⁶⁹ I allmänhet följer de en eventuell dom men gör de inte det är det vanligare att de lämnar en högre ersättning än den som domstolen har utdömt, än att de lämnar en lägre.¹⁷⁰ Brottsoffermyndigheten handlar med andra ord självständigt och är inte bunden av domstolarnas beslut. Brottsoffermyndigheten har p.g.a. sin självständighet i beslutsfattandet stort utrymme för egna bedömningar och kan medge ersättning där skadestånd inte skulle utgå. Myndigheten bildar sin egen praxis och kan som enda instans själv ompröva sina tidigare fattade beslut.¹⁷¹ Ersättningen kan jämkas, och detta brukar främst bli aktuellt om en provokation av något slag föregått brottet (9 § 2 st).¹⁷² När alla förutsättningar är uppfyllda betalar staten ut ersättning till den skadedrabbade och kan sedan överta kraven på gärningsmannen,¹⁷³ men denna regressrätt som finns gentemot gärningsmannen utnyttjas dock

---

¹⁶⁵ Hellner, s. 469 f

¹⁶⁶ Litzén Staffan, s. 3

¹⁶⁷ Prop. 1977/78:126, s. 8

¹⁶⁸ Prop. 1977/78:126, s. 30

¹⁶⁹ Svendenius (1988), s. 64

¹⁷⁰ Matz, s. 340

¹⁷¹ Hellner, s. 470 f

¹⁷² Matz, s. 340

¹⁷³ Fredriksson M / Malm U, Brottsoffrens rättigheter i brottmålsprocessen, Stockholm, 1995, s. 61

sällan.¹⁷⁴ BrofM tar i regel ut en självrisk, vars storlek beror på basbeloppets storlek. Just nu ligger denna självrisk på 1000 kronor (10 §).¹⁷⁵

6.3.1 Förutsättningar för ersättning

När brottsoffer är skadeståndsberättigade p.g.a. personskada är de i princip berättigade till brottsskadeersättning när alla andra möjligheter är uttömda.¹⁷⁶ Detta innebär som sagt var att det måste konstateras att gärningsmannen inte kan betala och att en noggrann genomgång av alla eventuella försäkringar gjorts.¹⁷⁷ En ansökan om brottsskadeersättning måste komma in till myndigheten inom 2 år från det att brottet begicks, eller om åtal har väckts ska det komma in inom två år från det att domen vunnit laga kraft, eller slutligen om förundersökning har inletts och inget åtal har väckts ska ansökan in inom 2 år från det att förundersökningen lagts ner eller avslutats. I undantagsfall, om domstolsförhandlingarna drar ut på tiden, kan man meddela myndigheten om att tvåårsgränsen kommer att överskridas. En annan förutsättning för att få ut ersättning är att brottet har anmälts till polis eller åklagare och att brottet, med vissa undantag, har begåtts i Sverige. Om någon anmälan inte har gjorts måste sökanden ge en giltig anledning till detta för att få sin ansökan prövad. (14 §) Många av de fall som berättigar till brottsskadeersättning är uppsåtliga personskador som oftast inte kan ersättas av de skadeståndsskyldiga, därför har brottsoffermyndighetens praxis kommit att bli mycket viktig för de skadelidandes möjligheter att få ersättning för sina skador.¹⁷⁸ Eftersom BrofM har möjligheten att utge ersättning även i de fall där gärningsmannen är okänd bidrar det till att brottsoffer för t.ex. överfallsvåldtäkter kan få ersättning.¹⁷⁹

6.4 "Kränkningersättning"

6.4.1 Tillkomsten av BrL 2 § 2 st

I förarbetena till BrL uttalades att ersättning för lidande endast kunde utgå vid personskada och då som ersättning under sveda och värk, lyte och men samt olägenheter i övrigt, enligt 2 § 1 st BrL.¹⁸⁰ När BrL kom till 1978 betraktades personliga integritetsangrepp som personskador och ersättning för lidande betraktades vid ersättning enligt 5:1 1 st 3 p. Det lidande som uppstod utan samband med personskada ersattes alltså inte, (dvs det som

---

¹⁷⁴ Billström m.fl. (Marmolin Christina här), Brottsoffrets rätt, Stockholm 1995, s. 344

¹⁷⁵ Matz, s. 341

¹⁷⁶ Hellner, s. 470 f

¹⁷⁷ Matz, s. 341

¹⁷⁸ Hellner, s. 377

¹⁷⁹ Nyhetsbrev från Brottsoffermyndigheten, nummer 2, 1999, s. 2

¹⁸⁰ Prop. 1977/78:126, s. 40

omfattas av 1:3 SkL).¹⁸¹ Kommittén bakom utredningen om BrL ansåg inte att det fanns någon anledning att statens ersättningsåtagande även skulle omfatta ersättning för skador som avses i 1:3 SkL. De uttryckte det så att ”I den mån den som utsätts för t.ex. våldtäkt inte åsamkas smärta genom fysiskt våld eller råkar i psykiskt chocktillstånd, kan det angrepp på den personliga integriteten som brottet innebär oftast anses vara av den art att det utgör personskada.”¹⁸²

6.4.1.1 NJA 1986 s 319

Praxis ändrades 1986 när HD i ett avgörande, **NJA 1986 s 319**, om incest tillerkände två flickor ersättning enligt 1:3 SkL för lidande till följd av otukt med barn respektive otukt med ungdom. HD skilde här på ersättning enligt 1:3 och enligt 5:1, genom att utdöma ersättning bara enligt 1:3, och en livlig debatt följde på detta avgörande.¹⁸³

Samtidigt som HD handlade målet 1986 handlade BrN flera ärenden rörande brottskadeersättning för lidande p.g.a. incest. BrN ifrågasatte införandet av en regel som motsvarar 1:3 och menade att kränkningen som faller in under 1:3 inte går att urskilja från övriga personskador och att en ny regel inte skulle komma att användas.¹⁸⁴

Med anledning av HD-domen 1986 (som beskrivs mer utförligt ovan) skrev BrN:s dåvarande ordförande Erland Conradi en artikel i SvJT. Han citerar ett incestfall från november 1986 där BrN gjort ett principuttalande om frågan om det skadeståndsrättsliga sambandet mellan 1 kap 3 § och 5 kap 1 § SkL. Det betonas att 1:3 är tillämplig bara om det inte föreligger någon personskada. Vidare kommer BrN fram till den slutsatsen att det i bl.a. incestfall inte går att urskilja den kränkningen som skulle kunna falla in under 1:3, från det medicinska resultatet av personskadan. Trots att 1:3 inte kunde tillämpas av BrN vid denna tidpunkt, ansåg nämnden att den ville klargöra sin ”ståndpunkt”.¹⁸⁵ Vad som menas med detta principuttalande är att om ersättning utges för sveda och värk och lyte och men och olägenheter i övrigt, så ska inte någon ersättning enligt 1:3 utgå. Conradi är skeptisk till HD:s dom på den grunden att han inte anser att det kan finnas något lidande som inte är ”...besudlat av de olikartade medicinska symtom, som ingår i sveda och värk-...”.¹⁸⁶ Han menar att all ersättning kan ges med stöd av 5:1 och att en alltför generös tillämpning av 1:3 kan få karaktären av en smyghöjning av ersättningsnivån. Även om Conradi ställde sig positiv till en utredning om principerna för ideell skada, och då bl.a. frågan om förhållandet mellan 1:3 och 5:1, avslutar han sin artikel med att säga: ”Ersättning med stöd av 1 kap 3 § skadeståndslagen passar inte in i

---

¹⁸¹ Marmolin, s. 300

¹⁸² SOU 1977:36, s. 124

¹⁸³ Marmolin, s. 300

¹⁸⁴ Marmolin, s. 300 f

¹⁸⁵ Conradi Erland, *Ersättning av lidande på grund av incest-en HD-dom*, SvJT 1986 s. 453 ff, s. 454

¹⁸⁶ Conradi, (1986) s. 454 f

systemet, när lidandet ersätts redan enligt 5 kap 1 §.”¹⁸⁷ Conrads ståndpunkt i den här frågan stämmer väl överens med BrN:s ståndpunkt så som den kom till uttryck i principuttalandet.

6.4.1.2 Utredningen bakom 2 § 2 st

I anledning av den livliga debatten som följde på NJA 1986 s 319 tillsattes en utredning 1986 för att se över BrL och försöka komma fram till hur man skulle kunna förbättra möjligheterna att få brottsskadeersättning.¹⁸⁸ En av anledningarna till denna utredning var att BrN handlagt fall av våldtäkt utan personskada, där ersättning för lidande inte kunnat lämnas.¹⁸⁹ I första hand skulle endast brott enligt BrB 6:1-7 kunna grunda denna ersättning, dvs. olika slag av sexuella övergrepp.¹⁹⁰ Utredningen ansåg att brottsskadelagens omfattning skulle utvidgas så att ersättning skulle kunna utges även enligt delar av 1 kap 3 § SkL, dvs. ersättning för lidande tillfogat genom brott mot den personliga friheten eller genom annat brottsligt ofredande.¹⁹¹

6.4.2 Efter tillkomsten av BrL 2 § 2 st

Lagändringen kom till stånd och ett andra stycke till 2 § tillkom genom SFS 1988:255. Detta innebar att bestämmelserna om ersättning för personskada också ska tillämpas ifråga om sådant lidande som avses i 1:3 SkL.¹⁹² Det nya stycket fick följande lydelse:

2 § 2 st Bestämmelserna i denna lag om ersättning för personskada tillämpas också i fråga om lidande som någon tillfogar annan genom brott mot den personliga friheten eller genom annat ofredande som innefattar brott.

I förarbetena uttalade departementschefen att han ansåg att det var viktigt med denna utvidgning, främst då denna skulle få betydelse i de fall av incest och våldtäkt där ingen personskada föreligger. I dessa fall hade man, som sagt var, inte tidigare kunnat utge någon ersättning för lidande. Brott mot den personliga friheten och brott innebärande ofredande skulle alltså omfattas av den nya bestämmelsen.¹⁹³ Departementschefen uttalade att ersättning enligt 1:3 är för det lidande som är en följd av en allvarlig kränkning av målsägandens personliga integritet medan ersättning enligt 1:5 är för de ideella skador som är en följd av personskada.¹⁹⁴

Brottsskadeersättning enligt 2 § 2 st gäller endast lidande vållat genom brott mot den personliga friheten eller genom annat brottsligt ofredande och är

---

¹⁸⁷ Conradi, (1986) s. 455 f

¹⁸⁸ Svendenius (1988), s. 70

¹⁸⁹ SOU 1992:84, s. 96

¹⁹⁰ Marmolin, s. 301

¹⁹¹ Svendenius (1988), s. 70

¹⁹² Marmolin, s. 299

¹⁹³ Marmolin, s. 302

¹⁹⁴ Prop 1987/88:92, s. 13

därför lite snävare än SkL.¹⁹⁵ Brott som omfattas är t.ex. sexuella övergrepp, oprovocerad misshandel, olaga hot och hemfridsbrott.¹⁹⁶ Det lidandet som ersätts enligt 2 § 2 st är den del av det psykiska lidandet som utgör en kränkning av brottsoffrets andliga integritet och människovärde. Exempel på detta lidande är chock, rädsla, förnedring och en känsla av att det personliga värdet brister.¹⁹⁷ Omfattningen av ersättningen ska såtillvida inte skilja sig från den enligt 1 kap 3 § när det gäller kränkningar.

När den nya bestämmelsen i 2 § 2 st trätt i kraft 1988 började den nya ersättningen ges ut av BrN.¹⁹⁸ Eftersom termen psykiskt lidande används både vid ersättning enligt 1:3 och 5:1 SkL, bestämde sig nämnden, efter långvariga diskussioner för att rubricera ersättningen enligt 2 § 2 st BrL, (alltså motsvarande 1 kap 3 § SkL), som ersättning för kränkning.¹⁹⁹ Vid våldtäktsbrott, sexualbrott mot barn, rån, misshandel och andra brott som faller in under paragrafen utges nu regelmässigt ersättning.²⁰⁰ Andra brott som också kan grunda kränkingsersättning är rån, olaga tvång, olaga hot, ofredande, hemfridsbrott, olaga frihetsberövande och övergrepp i rättssak. Ärekränkingsbrott är ett exempel på brott som inte ger rätt till någon kränkingsersättning enligt BrL.²⁰¹ Efter lagändringen har ersättningen till sexualbrottsoffren höjts kraftigt. Se vidare om detta nedan, nedan och i avsnitt 7 och i Bilagan. BrN diskuterade under 1988 också svårigheterna med att skilja det psykiska lidandet enligt 5 kap 1 § från det enligt 1 kap 3 § SkL och att värdera lidandet i pengar. Psykiskt lidande som är medicinskt påvisbart ersätts enligt 5 kap 1 § och kränkingslidandet ersätts enligt 1 kap 3 §.²⁰²

6.5 Kränkingsersättningens bestämmande

1988 utfärdade regeringen ett direktiv (Dir. 1988:76) till kommittén om ideell skada som, som sagt var, främst skulle se över om ersättningsnivån borde höjas och vilka ersättningsprinciper och normer som skulle tillämpas vid bestämningen av ersättning för ideellt skadestånd.²⁰³ BrofM tillämpar också de ersättningsgrunder som diskuterades i delbetänkandet Ersättning för kränkning genom brott (SOU 1992:84). Detta innebär att den vid bestämmandet av ersättningen i det enskilda fallet först ser till de objektiva faktorerna och tittar på vilket typiskt lidande som kan anses ha uppkommit. Lidandet uppskattas också utifrån de uppgifter man får från den skadelidande och här kan flera olika faktorer spela in. De faktorer som främst kan påverka bedömningen är bl.a. den skadelidandes eget agerande,

---

¹⁹⁵ Marmolin, s. 304

¹⁹⁶ Fredriksson/Malm, s. 62

¹⁹⁷ Marmolin, s. 318

¹⁹⁸ Marmolin, s. 304 och SOU 1992:84, s. 96

¹⁹⁹ Svendenius Marie, *Ersättning till offer för sexualbrott*, SvJT 1990 s. 386, s. 388

²⁰⁰ Marmolin, s. 304 och SOU 1992:84, s. 96

²⁰¹ Brottsoffermyndighetens referatsamling 1998, s. 12

²⁰² Svendenius (1990), s. 386 ff

²⁰³ Svendenius (1990), s. 387

förhållandet mellan gärningsman och offer och var gärningen ägde rum.²⁰⁴ Mer exempel på dessa speciella omständigheter ges nedan i avsnitt 6.6 och framåt. Kränkningersättningen kan ju, som jag nämnde ovan, jämkas enligt 9 § 2 st om den skadelidande själv har medverkat till skadan, till exempel genom att inleda ett slagsmål.²⁰⁵

Vid avgörandet om vad som utgör en kränkning kan man utläsa i doktrinen att man ska ha en objektiv syn och de rådande sociala och moraliska värderingarna i samhället ska vara vägledande. Den skadelidandes subjektiva upplevelser ska enligt viss doktrin hamna i andra hand,²⁰⁶ medan det framgår av andra att det ska ske en sammanvägning mellan samhällets normer, den subjektiva upplevelsen och kränkningens omfattning.²⁰⁷

Kränkningersättningen utges med minst 5 000 kronor men i enstaka undantagsfall har den utgivits med endast 3 000 kronor. Anledningen till att myndigheten har en nedre gräns är att det endast är allvarliga kränkningar som är ersättningsbara. (ex. poliser) Om den skadelidande yrkar på ett lägre belopp än detta så har BrofM lämnat ut den yrkade ersättningen, förutsatt så klart att det ändå varit fråga om en allvarlig kränkning. I dessa sistnämnda fall har den lämnat ut 1-2 000 kronor.²⁰⁸

6.6 BrN:s praxis avseende kränkningersättningen

6.6.1 Inledning

BrN har den inställningen att sexualbrottsoffren nästan alltid drabbas av både en personskada och av en allvarlig kränkning av den personliga integriteten. Till skillnad från de andra delarna av den ideella ersättningen har denna som ett av sina främsta syften att ge brottsoffren upprättelser för kränkningar.²⁰⁹ Vid bestämmandet av ersättning ser BrN på graden av lidande, vilket ibland kan sammanfalla med graden av skuld hos gärningsmannen även om BrN inte ser direkt på den omständigheten. Varje fall prövas individuellt och det är då man bedömer om det finns någon anledning att avvika från de normalbelopp som finns.²¹⁰

Även om det nästan uteslutande är så att de skadelidande ansöker om ersättning för sveda och värk och lyte och men vid sidan av kränkningersättningen så kommer jag bara att ta upp ersättningen för

---

²⁰⁴ Marmolin, s. 320

²⁰⁵ Hellner, s. 471

²⁰⁶ Svendenius (1990), s. 388

²⁰⁷ Matz, s. 340

²⁰⁸ www.brottsoffermyndigheten.se/brottss/kränkn.htm (1999-12-09)

²⁰⁹ Svendenius Marie, *Ersättning till offer för sexualbrott*, SvJT 1991, s. 807, s. 807

²¹⁰ Svendenius (1991), s. 808

kränkningen när jag i det följande kommer att diskutera ersättningen i praxis. Man får ha det i åtanke när man läser om de olika ersättningarna. När det gäller normalbeloppen för de olika brottstyperna, brukar dessa anges i *ett* belopp för hela den ideella ersättningen, men även här har jag plockat ur kränkingsersättningsdelen från dessa.

Vad jag kommer att ta upp i detta avsnitt är de vanligaste brotten som leder till ansökningar om kränkingsersättning och exempel på hur ersättningens storleken varierar. Då jag inte har haft tillgång till de senaste siffrorna, eller ens alla siffror, från BrofM:s avgöranden har jag i det följande använt det material jag har haft för att visa bl.a. i hur hög utsträckning BrN och BrofM tillerkänner brottsoffer högre ersättningsbelopp än domstolarna och i hur hög utsträckning de avviker från normalbeloppen. Här kommer jag även in lite djupare på vilka omständigheter som kan motivera avsteg från normalbeloppen i de enskilda fallen.

6.6.2 Normalbeloppen

Detta normalbelopp är inte för alltid fast utan ses som ett riktmärke när man gör den individuella bedömningen.²¹¹ De kan både överskridas och underskridas när man tar hänsyn till de speciella omständigheterna i de enskilda fallen.²¹² Brottsoffermyndigheten ger löpande ut ett Nyhetsbrev där förändringar i praxis redovisas och där redovisas bl.a. förändringar i kränkingsersättningen för olika brott. De avgöranden som jag refererar till har jag hittat dels i litteraturen, dels i Nyhetsbreven och dels i BrN:s verksamhetsberättelser och BrofM:s referatsamlingar. De som nämns som speciellt viktiga är de jag har tagit upp i första hand.

Se mer om normalbeloppen och om avgörandena i tabellform i Bilagan.

6.6.2.1 Våldtäkt

Inställningen till det här brottet är den att en allvarlig kränkning av den personliga integriteten alltid föreligger.²¹³ Sedan den nya regeln i 2 § 2 st tillkom har det ”normalbelopp” som funnits höjts i olika omgångar. BrN bestämde 1988 att våldtäkt i ”normalfallet” skulle ersättas med 20 000 kronor för kränkningen.²¹⁴ Under 1990 fattades två beslut av BrN som ledde till höjningar och den senare höjningen ledde till ett normalbelopp på 40 000 i kränkingsersättning för våldtäktsoffer.²¹⁵ 1994 höjdes det till 50 000 kronor avseende kränkningen. Från 1994 fram till 1999 låg normalbeloppet för våldtäkt på 50 000 kronor och 1999 höjdes detta till 75 000 kronor. Tendensen i praxis har varit att detta belopp överskrids i nästan 2/3 av

---

²¹¹ Marmolin, s. 321

²¹² Svendenius (1990), s. 388

²¹³ Marmolin, s. 320

²¹⁴ Svendenius (1990), s. 388

²¹⁵ Svendenius (1991), s. 807

fallen. Vid försök till våldtäkt brukar ersättningen hamna på hälften av normalbeloppet.²¹⁶

Budgetåret 1988/89 avgjordes 46 våldtäktsfall. I 32 av dessa utgick ersättning med ”normalbeloppet”, i 13 fall lämnades högre ersättning och bara i ett fall bestämdes ett lägre belopp som ersättning. Den högsta ersättningen som betalades ut var på 60 000 kronor varav 40 000 var för kränkningen. Detta fall rörde sig om en kvinna som under två års tid våldtogs av sin sambo och som samtidigt misshandlades och mordhotades av honom. I 45 av de 46 våldtäktsfallen bestämdes skadestånden i domstol till ett lägre belopp än det som sedan betalades ut av BrN. När högre ersättning än normalbeloppet bestämdes utgick ersättning för kränkning mellan 20-40 000 kronor per fall. Beloppen höjdes över normalbeloppet när brottet var mycket allvarligt och/eller innebar en mycket kraftig kränkning av offrets personliga integritet.²¹⁷

Under budgetåret 1990/91 avgjordes 72 fall av våldtäkt där 36 låg på normalersättningen, 21 fick högre ersättning, 12 fick lägre och i tre fall utgavs ingen ersättning av skilda anledningar. Speciellt kränkande och nesliga behandlingar ledde till ersättningsbelopp högt över normalbeloppet, mellan 50-60 000 kr.²¹⁸ I ett fall bestämdes beloppet till 130 000 kronor i kränkingsersättning. Det var ett fall av sexuellt utnyttjande inklusive misshandel av en sambo där gärningsmannen haft ett ”sjukt” sexualliv, **BP 660/91**.²¹⁹ I ca 25 fall bestämdes ersättning som var högre eller mycket högre än den som domstolen dömt ut. Här får man dock tänka på att vissa av domarna var ganska gamla så en jämförelse är inte helt rättvis.²²⁰

6.6.2.2 Sexuella övergrepp mot barn och incest

Ärenden gällande sexuella övergrepp mot barn har ökat avsevärt under 1990-talet. Skillnaden mellan dessa offer och våldtäktsoffer är att incestoffer inte får ersättning från sin hemförsäkring då överfallsskyddet i de flesta försäkringar undantar hushållsmedlemmar som gärningsmän. Djupgående personlighetsskador är vanliga vid denna sortens brott.²²¹ Sexuella övergrepp mot barn leder inte sällan till bestående psykiska störningar och dessa ersätts på grundval av en antagen invaliditetsbedömning.²²² I incestfallen är förfarandet så att BrofM:s medicinska rådgivare gör en bedömning av sambandsfrågan, längden av akuttiden och om invaliditet föreligger. Det finns även i dessa fall något som kallas för ”normalersättning” som gäller vid grova sexualbrott mot barn.²²³ Med utgångspunkt i HD-fallet från 1986 bestämde BrN 1988 att i fall av lång tids

---

²¹⁶ Marmolin, s. 321

²¹⁷ Svendenius (1990), s. 389 f

²¹⁸ Svendenius (1991), s. 808 f

²¹⁹ Brottskadenämndens verksamhetsberättelse 1990/91

²²⁰ Svendenius (1991), s. 808 f

²²¹ Marmolin, s. 323 f

²²² BrofM (1998), s. 12

²²³ Marmolin, s. 324

sexuellt utnyttjande av barn skulle ersättningen för kränkningen få ett schablonbelopp på 30 000 kronor.²²⁴ 1990 höjdes detta belopp till 40 000 kronor.²²⁵ 1994 höjdes detta belopp från 70 000 kronor till 100 000 för kränkning. Även här görs en individuell bedömning i varje fall.²²⁶

Under budgetåret 1988/89 avgjordes 35 fall av incest av BrN. Den högsta kränkingsersättningen låg på 40 000 kronor och detta gällde sexuella övergrepp av styvfar i 7 år. Det lägsta som betalades ut var på 10 000 kronor. I endast 8 fall av 35 bestämdes belopp som låg under normalbeloppet för kränkning. Av de 35 avgjorda ärendena hade 15 skadeståndsärenden inte tagits upp i domstol. I 12 fall lämnades lägre ersättning än domstolen dömt ut och i 1 fall högre.²²⁷

Under budgetåret 1990/91 togs 67 incestfall upp. Den medicinska rådgivarens yttranden får man ingen hjälp av för att bestämma denna sortens ersättning utan ersättningen får bestämmas utifrån omständigheterna i de enskilda fallen. En ersättning på 70 000 var detta budgetår ett riktmärke i fall där offret, vanligtvis en flicka, under lång tid blivit utnyttjad av sin far eller styvfar. Av de 67 fall som avgjordes 1990/1991 fick 23 fall normalersättningen och 19 fall fick lägre ersättning. I det allvarligaste fallet bestämdes ersättning på 80 000 kronor och i 15 av dessa 67 fall hade ingen skadeståndstalan förts i domstol. I 38 fall bestämde BrN ut högre ersättning än domstolen, i 8 fall lika mycket och i 3 fall lägre.²²⁸ Exempel på avsteg från normalbeloppet utgör **BP 1186/92** som avsåg regelbundna sexuella övergrepp under en lång tid mot en biologisk dotter. Ersättningen bestämdes till 140 000 kronor för kränkningen vilket då var ett mycket högt ersättningsbelopp.²²⁹

När det gäller andra sexualbrott än våldtäkt, t.ex. sexuellt ofredande och sexuellt utnyttjande och sexuellt umgänge med barn, låg ersättningen budgetåret 1988/89 på mellan 5-25 000 kronor för kränkningen, ibland i kombination med sveda och värkersättningen.²³⁰ Budgetåret 1990/91 låg dessa ersättningar på mellan 10 000 kronor och 130 000 kronor för hela den ideella ersättningen.²³¹ Lägre ersättningar än vid andra sexualbrott mot barn utdöms alltså i fall av framför allt sexuellt ofredande och ett exempel på detta kan vara **BP 288/93** där ersättningen utgick med 10 000 kronor.²³²

---

²²⁴ Svendenius (1990), s. 390

²²⁵ Svendenius (1990), s. 392 (obs, i fotnoten)

²²⁶ Marmolin, s. 324

²²⁷ Svendenius (1990), s. 390 f

²²⁸ Svendenius (1991), s. 809 f

²²⁹ Marmolin, s. 324 f

²³⁰ Svendenius (1990), s. 390

²³¹ Svendenius (1991), s. 810

²³² Marmolin, s. 324 f

6.6.2.3 Brott mot liv och hälsa

1995 bestämde BrofM att ersättningen för kränkningen vid mordförsök skulle höjas till ett normalbelopp på 100 000 kr²³³, detta skedde i och med ärendet **BPA 2933/95**.

Kränkningersättningen har höjts även när det gäller andra brott, och här finns normalbeloppen mellan 3-5 000 kronor, även om de i realiteten oftast blir högre.²³⁴ "Standardbeloppen" vid post- och bankrån och vid oprovocerad misshandel ligger nu kring 5-10 000 kr även om de ofta blir lite högre vid allvarigare rånbrott, till exempel i **Dnr. 5348/96** och i **Dnr. 3646/97** där ersättningarna bestämdes till 20 000 respektive 25 000 kronor vid rån, troligtvis tyder detta på inflytande från HD:s praxis.²³⁵ Se mer om detta i nästa avsnitt. Jämfört med bank- och postrån ersätts personrån med högre belopp. Här har jag inte kunnat finna något normalbelopp men ett exempel på ett sådant fall är **BP 1273/93** där en sjukpensionär rånades i sitt hem och fick 25 000 kronor i kränkningersättning.²³⁶

---

²³³ BrofM (1998), s. 12 f och s. 80 ff

²³⁴ Marmolin, s. 325

²³⁵ BrofM (1998), s. 12

²³⁶ Marmolin, s. 326

7 Ersättningsnivåernas bestämmande och utveckling

7.1 Inledning

Ersättningsnivåerna har stigit hela tiden sedan skadeståndslagens tillkomst och sedan införandet av 2 § 2 st BrL och jag ska nu försöka komma fram till vad som har påverkat dessa höjningar. Anledningarna till höjningar av ersättningsbeloppen är av olika slag. Som jag ser det finns det flera olika alternativ som kan vara rimliga i det här sammanhanget. Det är för att beloppen måste ändras på grund av inflationen, på grund av principbeslut som fattats hos BrofM eller för att man följer HD:s praxis. Det kan också handla om att man speciellt vill skydda en speciell grupp av brottsoffer, det kan vara på grund av en ny syn på ett brottsligt handlande eller bero på jämförelser med andra länder. Ytterligare en anledning till att ersättningsbeloppen höjs kan vara att domstolarna tar hänsyn till den allmänna rättsuppfattningen, och menar att skadeståndet måste vara så pass högt att det inte framstår som stötande för allmänheten.²³⁷ Jag räknar med att det är svårt att skilja de olika alternativen från varandra och det är inte alltid helt klart uttalat heller varför en höjning har kommit till stånd. Jag ska i alla fall försöka mig på en redogörelse och en analys av detta.

Jag ska i detta avsnitt titta på vad som har påverkat normalbeloppen och se vilka organ som kommit att bestämma beloppen. Detta kommer jag att göra genom att gå igenom de viktigaste brottstyperna och se vilka normalbeloppen är för dessa brott, om det finns normalbelopp, och titta på hur detta belopp har bestämts.

7.2 Allmänt om utvecklingen

En avvikelser från en s.k. normalersättning kan i det enskilda fallet bero på minst två saker. Antingen anser domstolen att kränkningen motiverar ett högt belopp, t.ex. genom att den skadelidande varit utsatt för ett ovanligt grovt och kränkande brott, eller så anser att det är tid att höja ersättningen för ett visst brott och prövar då frågan speciellt. I förarbetena påpekas att det är domstolarnas uppgift att tidsanpassa skadestånden²³⁸ och detta skulle ju kunna innebära att även andra saker än bara inflationen ska kunna påverka skadeståndens storlek.

Lång tid efter lagändringarna 1975, (avseende bl.a. samordning av skadestånd vid personskada med vissa andra förmåner), stod olika nämnder

---

²³⁷ Bengtsson Bertil, *Svensk rättspraxis: Skadestånd.*, SvJT 1993, s. 771 ff, s. 772

²³⁸ Prop. 1972:5, s. 572

för rättsbildningen. Inga prejudicerande fall kom upp till HD utan nämndernas yttranden blev en viktig rättskälla på personskadeområdet. Exempel på dessa nämnder är Trafikskadenämnden och Ansvarsförsäkringens Personskadenämnd, där den senare ger rådgivande yttranden till försäkringsbolagen.²³⁹

BrN drog 1988 upp riktlinjer för bl.a. hur stor ersättningen enligt 2 § 2 st skulle bli. Domstolarnas praxis gav inte så stor ledning då de sällan prövat ersättningen i sak och då de oftast slog ihop ersättningen för sveda och värk och ersättning enligt 1 kap 3 § SkL. Eftersom domstolspraxis var svår att hitta ville BrN försöka skapa en enhetlig praxis för AP-nämnden och BrN.²⁴⁰ Domstolarna har svarat för rättsbildningen i första hand och detta har lett till att praxis i BrN och i Ansvarsförsäkringens Personskadenämnd har samordnats med HD:s praxis.²⁴¹

På det nordiska juristmötet i Reykjavik 1990, där en av de två huvudfrågorna var huruvida en höjning av ersättningsnivån för ideell skada behövdes, uttalade sig den svenske referenten positivt om den svenska utvecklingen. Han förutspådde ganska kraftiga höjningar av ersättningsbeloppen vid allvarliga personskador och för lidande vid sexualbrott.²⁴² I detta fick han rätt, vilket jag redan har visat och kommer att visa ännu tydligare i detta kapitel.

I huvuddirektivet påpekades det att lagstiftningen inte är något bra instrument för att bestämma storleken av skadeståndsbelopp. Dessa frågor avgörs bäst i praxis och kommittén skulle överväga om det var möjligt att ge domstolarna en mer framträdande roll i detta än de haft tidigare.²⁴³ Kommittén om ideell skada har utrett denna och andra närliggande frågor i sitt betänkande "Ersättning för ideell skada vid personskada", som visserligen till största del bara berör de ideella skadorna i 5 kap 1 § SkL men jag antar att de överväganden de gjort avseende skadeståndsbeloppens storlek även omfattar det ideella skadeståndet i 1 kap 3 § SkL. De kom fram till att inga schabloner borde införas i lagen utan att rättstillämpningen fick avgöra dessa.²⁴⁴ För att rättsutvecklingen i än högre grad ska styras av domstolarna och inte av nämnderna föreslår kommittén att nämnderna vid viktiga rättsfrågor som kan bli prejudikat ska rekommendera försäkringsbolagen att stå för rättegångskostnaderna för alla parter i en rättegång, för att på så sätt stimulera den skadelidande att föra vidare saken till domstol.²⁴⁵ Kommittén intar alltså den ståndpunkten att domstolarnas roll ska stärkas som rättsskapande organ, vilket i och för sig är bra eftersom det i de flesta fallen främjar en enhetlig praxis men jag måste nog uttrycka

---

²³⁹ Nordensson (1984), s. 396 f

²⁴⁰ Svendenius (1990), s. 388

²⁴¹ Marmolin, s. 319

²⁴² Nilsson, del II, s. 83 och 88

²⁴³ Dir. 1988:76, s 351

²⁴⁴ SOU 1995:33, s. 410

²⁴⁵ SOU 1995:33, s. 413

den åsikten att det verkar ha fungerat relativt bra ändå, med nämnderna som till en viss del rättsskapande. Däremot kanske praxis från HD tas större hänsyn till i underrätterna än BrofM:s praxis.

Se mer om de olika normalbeloppen och praxis i tabellform i Bilagan.

7.3 Sexualbrott mot barn

Sedan BrN fick möjlighet att utge ersättning enligt 1:3 har de höjt ersättningen för lidande vid framför allt sexualbrott.²⁴⁶ Med utgångspunkt i HD-fallet från 1986 bestämde BrN 1988 att i fall av lång tids sexuellt utnyttjande av barn skulle ersättningen för kränkningen få ett schablonbelopp på 30 000 kronor.²⁴⁷ Ersättningsbeloppen och normalbeloppen har höjts successivt. Denna brottskategori har också ökat bland antalet polisanmälningar, och det är då sexuella övergrepp mot barn som det framför allt rör sig om. Utvecklingen av de höjda ersättningsbeloppen som BrN startade godtogs av HD framför allt när det gäller lidande vid sexuella övergrepp mot barn, i **NJA 1992 s 446**. En av frågorna i NJA 1992 s 446 var om skadestånd till den som utsatts för omfattande sexuella övergrepp och ersättningen bestämdes till 100 000 kronor. Det verkar som om det fanns få prejudikat från HD innan 1991 på detta område och då har istället BrN tillsammans med AP-nämnden styrt rättstillämpningen och varit vägledande för domstolarna. Undantaget får sägas vara **NJA 1986 s 319**, som blev mycket betydelsefullt för BrN vilket jag redan tagit upp ovan. Dessa nämnder prövar många fler ärenden än en enskild domstol och har därför oftast en bättre överblick över ersättningarna som jag beskriver här. På senare tid har HD:s avgöranden mer och mer kommit att styra rättstillämpningen men det verkar som om det fortfarande är ett samspel.²⁴⁸ I **RH 1991:102** utdömde hovrätten ett högt belopp för grov misshandel av barn, nämligen 60 000 respektive 12 000 kronor totalt i ideellt skadestånd. De hänvisade till BrN:s praxis och dess normalbelopp avseende skadestånd för sexuella övergrepp mot barn, eftersom integritetskränkningen i detta fallet kunde jämföras med sexuella övergrepp. De uttalade att: ”Domstolarnas praxis torde i huvudsak ansluta till denna ersättningsnivå.”²⁴⁹ Vid tiden för detta avgörande låg normalbeloppet som BrN fastställt på 70 000 kronor. För grova sexuella övergrepp mot barn är normalbeloppet idag 100 000 kr för kränkningen²⁵⁰, och där har **NJA 1992 s 446** är vägledande liksom **NJA 1997 s 514**, där HD fastslog att den allmänna nivån för skadestånd avseende kränkning vid grövre sexualbrott mot barn bör ligga vid 100 000 kr. Det högsta belopp som utdömts är 200 000 kr i **NJA 1996 s 687** jmf. **Dnr:3198/95**.

---

²⁴⁶ SOU 1992:84, s. 256

²⁴⁷ Svendenius (1990), s. 390

²⁴⁸ SOU 1992:84, s. 256

²⁴⁹ SOU 1992:84, s. 205

²⁵⁰ BrofM (1998), s. 11

7.4 Mordförsök och grov misshandel

Ersättningsnivåerna höjdes även vid andra grova våldsbrott än de som begås mot barn, genom avgöranden i högsta domstolen, NJA 1991 s 766, NJA 1992 s 541.²⁵¹ Innan dessa avgöranden kom fanns inga vägledande avgöranden från HD och i BrN:s praxis låg ersättningsnivån på omkring 15 000 kronor vid allvarliga våldsbrott som dessa.²⁵² I fallet **NJA 1991 s 766** blev två personer utsatta för mordförsök, vilka hade begåtts med stor hänsynslöshet och grymhet och som lett till allvarliga skador. HD åberopade kränkning av de skadades människovärde och utdömde 70 000 för dem vardera för personligt lidande. HD:s ståndpunkt i detta fall innebar en viss utvidgning av rätten till ersättning i fall som detta.²⁵³ I fallet var två ledamöter skiljaktiga och de ansåg att 40 000 kronor skulle vara en skälig ersättning. Justitierådet Vängby gjorde ett särskilt yttrande där han menade att det varken går att mäta mänskligt lidande i pengar eller att bota ett lidande med ett högt ersättningsbelopp. Han går alltså emot tanken med högre ersättningsbelopp och detta kommer jag att beröra mer nedan. I **NJA 1992 s 541** rörde det sig om en grov misshandel. HovR bestämde en kränkingsersättning på 15 000 kronor och motiverade detta med att praxis var så outvecklad så det fanns ej skäl att sätta ersättningen högre. HD bestämde ersättningen till 75 000 kronor enligt yrkandet med motiveringen ”Ersättning för personligt lidande skall gottgöra den integritetskränkning som brottet inneburit och också kompensera för den oro och det obehag som kan bli följden av det brottsliga angreppet på den personliga integriteten.” Här uttalade HD att brottet innefattade en avsevärd hänsynslöshet och innebar en högst avsevärd kränkning av hans integritet. Man kan därför inte säga att ersättningen visar på någon normalersättning eftersom HD i detta fall tog hänsyn till så många försvärande omständigheter men ersättningen var i alla fall högre än de tidigare för liknande brott. I det föregående fallet kan man se exempel på att inte alla är lika öppna för höjningar av ersättningsbeloppen. Vängby ansåg ju som sagt att det inte går att motivera en ersättning på ett viss belopp när det rör sig om ideella skador. Jag anser att eftersom kränkingsersättningen funnits under en så lång tid och är så viktig får man bara acceptera de ersättningsnivåer som finns och utgå från dem. Med detta menar jag inte att man ska acceptera vilka nivåer som helst utan det är viktigt att man ser till brottsoffrens behov, skadeståndets syften och mål och se till vad som kan vara rimligt i jämförelse med skadestånd för andra brott.

De två ovan nämnda HD-fallen har spelat en stor roll i praxis och även för BrN:s praxis. Ersättningsbeloppen som utdömdes innebar en avsevärd höjning i jämförelse med tidigare praxis vid liknande brott och brottsskadeersättningen höjdes väsentligt efter dessa avgöranden.²⁵⁴ Det ser

---

²⁵¹ SOU 1992:84, s. 205

²⁵² SOU 1992:84, s. 145

²⁵³ Bengtsson Bertil, (1993), s. 785

²⁵⁴ SOU 1992:84, s. 145

ut som om BrofM efter dessa två fall har haft 70 000 kronor som normalbelopp i liknande fall. I **BP 1356/93** och i **BP 281/94**, ett försök till dråp respektive försök till mord, fick de skadelidande 70 000 kronor i kränkingsersättning. 1995 bestämde BrofM att ersättningen för kränkningen vid mordförsök skulle höjas till ett normalbelopp på 100 000 kr, vilket gjordes i ett ärende med diarienummer **1463/94** (BPA 2933/95) som rörde ett mordförsök där en man blivit beskjuten i sin bil. BrofM hänvisade till att **NJA 1991 s 766** tidigare varit vägledande men att det nu på grund av inflationen och behovet av en allmän nivåhöjning fanns anledning att höja normalbeloppet för kränkning vid mordförsök till 100 000 kronor. HD anslöt sig till denna nivå och den anses gälla även vid grov misshandel.²⁵⁵

Att det faktiskt sker en växelverkan mellan HD och BrofM i fråga om ersättningsbeloppen kan man utläsa ur domskälen i t.ex. **NJA 1997 s 315** där HD direkt hänvisar till BrofM:s praxis avseende kränkingsersättningen vid mordförsök (se ovan). I domar från tingsrätter och hovrätter är det relativt vanligt med hänvisningar till BrofM:s praxis och man kan anta att de påverkas när BrofM höjer sina normalbelopp. Det är HD:s praxis som styr nivån för kränkingsersättningen till en viss del också²⁵⁶, men vad jag kan utläsa är det till stor del en växelverkan.

I ett färskt fall från HD, **NJA 1999 s 441**, hade HD att ta ställning till nivån för kränkingsersättningen vid grov misshandel. HD gjorde här den bedömningen att eftersom mordförsök oftast innefattar en väsentligt grövre kränkning än en grov misshandel måste skadeståndet sättas ner om det inte föreligger några försvårande omständigheter. Det åtalade hade inte uppsåt att döda enligt HD:s bedömning och därför bedömdes ersättningen kunna uppgå till 60 000 kronor (innan det sedan jämkades).

7.5 Andra brott

Se **NJA 1997 s 723** och **767**, efter dessa har BrofM justerat sin praxis avseende ersättningen vid rån.²⁵⁷ Fallen gällde ett bankrån och ett butiksran med försvårande omständigheter. HD bestämde kränkingsersättningen till belopp mellan 35 – 50 000 kronor.²⁵⁸ Med hänvisning till dessa två fall har BrofM:s nämnd medgivit ersättning med 20 000 respektive 30 000 kronor i ärendena **Dnr. 5348/96** och **Dnr. 5351/96**.

För ärekränkingsbrotten finns ingen praxis från BrofM eftersom detta brott ej kan grunda brottsskadeersättning. I **NJA 1994 s 637**, refererat ovan under 4.5, fick de skadelidande 100 000 kronor i ersättning vardera. 1992 låg normalbeloppen på 5-25 000 kronor för ärekränkingsbrott och kommittén

---

²⁵⁵ BrofM (1998), s. 12 och s. 42

²⁵⁶ BrofM, (1999), s. 1

²⁵⁷ BrofM (1998), s. 13

²⁵⁸ BrofM (1999), s. 1

om ideell skada ansåg samma år att en viss höjning var motiverad.²⁵⁹ Men frågan är om de hade tänkt sig en sådan här höjning som det blev i detta nämnda fall. De skadelidande hade dessutom yrkat på 250 000 kronor per person vilket kan innebära att den praxis som finns inte är tillräckligt tydlig eller att de ville testa var gränserna går vid dessa typer av brott. Även om ett högt skadestånd i detta och liknande fall har en preventiv effekt ställer jag min ändå tveksam till att man i dessa fall ska utdöma så höga skadestånd till de skadelidande. Detta är något jag tycker är konstigt om man tillåter sig att jämföra de olika brotten som kan grunda kränkingsersättning, framför allt när jag jämför detta med brotten mot den personliga friheten eller ofredande innefattande brott, eftersom jag anser att de motiverar högre skadestånd än ett ärekränkings- eller ett förtalsbrott. Jag ifrågasätter om det verkligen går att motivera så här höga skadestånd ur en preventiv synvinkel. Är dessa brott så vanliga att det verkligen är motiverat?

7.6 Våldtäkt

När det gäller skadestånd till kvinnliga brottsoffer visade domstolarna tidigare stor försiktighet i det att de utdömde relativt låga belopp, på 80-talet framför allt. Detta gällde både vid utdömandet av ersättning för psykiskt lidande inom ramen för sveda och värk och för psykiskt lidande i 1:3 SkL. Exempel på ersättningar från den här tiden är 500 kronor för psykiskt lidande enligt 5:1 SkL för en kvinna som utsatts för misshandel och olaga hot i **RFS 1986:5** och i **RH 1985:32** misshandlades en gravid kvinna och hon fick (bara) 1000 kronor i ersättning. En avsevärd skärpning kom genom NJA 1986 s 319 där HD utdömde ersättning med 30 000 kronor respektive 10 000 kronor för sexuella övergrepp.²⁶⁰ Under hela 90-talet har normalbeloppen för kränkingsersättningen vid våldtäkt höjts efter beslut av BrN och BrofM, se till exempel under avsnitt 6.6.2.1., och detta ligger väl i linje med att brottsoffer uppmärksammas mer och mer och framförallt de svagaste lyfts fram och det har i och med detta blivit allt viktigare att utge rimliga ersättningar till dessa.

Angående kränkingsersättningen vid våldtäkt har BrofM uttalat att ”Vid bedömningen av den allmänna nivån för kränkingsersättning för en viss brottstyp är det HD:s praxis som styr. Det innebär givetvis inte att Brottsoffermyndigheten bör avvakta HD:s ändringar av nivån för varje enskilt slag av brott. I stället måste myndigheten anpassa nivån för olika brottstyper till den utveckling i stort som HD:s avgöranden i enskilda fall är ett uttryck för.”²⁶¹ Vid den senaste höjningen av ett ersättningsbelopp, höjningen av normalbeloppet för kränkingsersättning vid våldtäkt till 75 000 kronor, tog BrofM:s nämnd fasta på HD:s praxis i andra sorters fall. I två ärenden, med diarienummer **1042/99** och **1604/99**, bestämdes ersättningen till 75 000 kronor och motiveringarna till detta var att

²⁵⁹ SOU 1992:84, s. 255

²⁶⁰ Bengtsson (1990), s. 69

²⁶¹ Nyhetsbrev från BrofM, nummer 2, 1999, s. 1

ersättningsnivåerna i HD:s praxis har visat att den allmänna nivån vid våldtäkt är för låg²⁶², här gjordes alltså en jämförelse med andra brotts ersättningsnivåer för att komma fram till att en höjning behövdes.

Efter delbetänkande SOU 1992:84 och betänkandet SOU 1995:33 med deras lagförslag, har praxis utvecklats mot allt större generositet. Troligtvis har dessa betänkanden haft visst inflytande på denna utveckling. Ett exempel på den ökade generositeten är **NJA 1997 s 315** där HD utdömde kränkingsersättning vid ett oaktsamhetsbrott för första gången.²⁶³

---

²⁶² www.brottsoffermyndigheten.se/valdt.htm (1999-12-09)

²⁶³ Bengtsson Bertil, *Svensk rättspraxis: Skadestånd*, SvJT 1998, s. 89 ff, s. 98 f

8 Ett internationellt perspektiv

Vid en jämförelse mellan 10 europeiska länder som gjordes 1991, kom man fram till att vi i Sverige hade en jämförelsevis hög nivå på ersättningen för små skador men en förhållandevis låg nivå när det gäller större skador.²⁶⁴ Hur det är idag är svårt att säga men ersättningsnivåerna har knappast ändrat sig så dramatiskt. Jag ska dock inte göra en jämförelse med andra länder än de nordiska och jag ska dessutom inte jämföra de specifika ersättningsnivåerna heller utan jag ska bara försöka redogöra för hur de har handskats med det vi här i Sverige kallar för kränkingsersättningen. Även om den litteratur jag har använt här har några år på nacken så skulle jag tro att det mesta fortfarande är aktuellt vad gäller dessa bestämmelser.

1946 inleddes ett försök till samnordiskt lagstiftningsarbete. Detta resulterade i betänkanden, däribland det svenska betänkandet SOU 1950:16, där gemensamma rekommendationer för ett nordiskt lagstiftningsarbete på skadeståndsrättens område lades fram.²⁶⁵ Dessa betänkanden ledde aldrig till någon gemensam lagstiftning utan utvecklingen angående ersättning för ideell skada har gått olika vägar i de olika nordiska länderna. I Sverige har ju utvecklingen varit den att utrymmet för denna ersättning har utvidgats successivt.²⁶⁶ Utvecklingen i Sverige med en fortlöpande höjning av ersättning för lidande märks även i de andra nordiska länderna. I hela Norden är ersättningsnivåerna förvånansvärt enhetliga²⁶⁷ men ersättningsnivåerna var 1992 lite högre i Norge och Sverige än i Danmark och Finland.²⁶⁸

8.1 Kränkingsersättningen

Att skadevällarens skuld kan påverka storleken på kränkingsersättningen verkar vara en av utgångspunkterna i dansk och norsk rätt.²⁶⁹ I Danmark och även i viss utsträckning i Norge, har man tagit bort den begränsningen att ersättningen för integritetskränkningar kräver en brottslig gärning. I Finland och Sverige däremot är ersättningen fortfarande beroende av att skadan eller kränkningen uppkommit genom en brottslig gärning.²⁷⁰

---

²⁶⁴ Roos C M ”Ideellt skadestånd - två idéer”, i Festschrift till Bertil Bengtsson, 1993, s. 424

²⁶⁵ Nilsson, del 1, s. 108

²⁶⁶ Nilsson, del I, s. 109

²⁶⁷ Nilsson, del I, s. 124

²⁶⁸ SOU 1992:84, s. 211

²⁶⁹ Nilsson, del I, s. 125

²⁷⁰ Nilsson, del II, s. 85

8.1.1 Danmark

I Danmarks skadeståndslag från 1984 finns i § 26 en bestämmelse som säger att den som är ansvarig för en rättsstridig kränkning av någon annans frihet, fred, ära eller person betala den förorättade gottgörelse för "tort", (d.v.s. oförrätt, förödmjukelse, skam eller dylikt). I första hand avses en persons uppfattning av sitt eget värde, det vill säga kränkningar av personens självkänsla och ära. De kränkningar som omfattas är t.ex. beskyllningar och förolämpningar eller sådana kränkningar som tar sig i uttryck i sexualbrott, våldsbrott, våldsbrott och frihetsinskränkningar.²⁷¹ Här finns inget krav på straffbarhet. Ersättningen utgår normalt ej vid misshandel utan är vanligast vid våldtäkt eller grova våldsbrott.²⁷² Vid personskador är rättstillämpningen anmärkningsvärt restriktiv med att utdöma ersättning för "tort". Vid våldsbrott krävs det för att paragrafen ska tillämpas att våldet kränkt den skadelidandes själv- och ärekänsla, t.ex. genom att det utövats under särskilt förödmjukande omständigheter. Det krävs med andra ord att våldet utövats i syfte att kränka den skadelidande på det sättet. Kränkningen behöver alltså inte vara straffbar men för att utgöra en *rättsstridig* kränkning enligt paragrafen krävs att den är av viss grovhet. Den får med andra ord inte vara hur obetydlig som helst. Detta krav kvarstår även om det är frågan om en brottslig gärning. Domstolarna avgör i det enskilda fallet vad som utgör en rättsstridig kränkning genom att göra en avvägning mellan faktorer som privatlivets fred, kränkningens grovhet och samhälleliga hänsyn som talar för att handlingen ska ses som rättsenlig. Vid bestämmandet av ersättningens storlek tar man hänsyn till kränkningens allvarlighet, handlingens beskaffenhet och omständigheter i övrigt.²⁷³

8.1.2 Finland

Enligt 5 kap 6 § i 1974 års skadeståndslag tillämpas bestämmelsen om personskada även i fråga om ersättning för lidande som har tillfogats någon genom brott mot frihet, ära eller hemfrid eller annat dylikt brott.²⁷⁴ Här krävs alltså, liksom i Sverige, en brottslig gärning, och i likhet med den svenska bestämmelsen räknas vissa brottstyper upp i paragrafen. Rättstillämpningen bestämmer vad som är att anse som "annat dylikt brott" och exempel på detta är falsk angivelse. 1992 fanns inget fall där man dömt ut ersättning för lidande vid misshandel, så det brottet omfattades då inte av "annat dylikt brott". Vid bestämmandet av ersättningens storlek tar man hänsyn till alla föreliggande omständigheter. Till skillnad från Sverige tar man även hänsyn till gärningsmannens skuld. Generellt sett är ersättningsnivån i Finland lägre än den är i Sverige.²⁷⁵

---

²⁷¹ SOU 1992:84, s. 163

²⁷² Nilsson, del I, s. 122

²⁷³ SOU 1992:84, s. 163 ff

²⁷⁴ Nilsson, del I, s. 123

²⁷⁵ SOU 1992:84, s. 166

8.1.3 Norge

I Norges skadeståndslag från 1969 finns i 3-5 §§ bestämmelser om ”oppreisning”, vilket är en ersättning för ideell skada. Den har formen av en engångsersättning för ”tort”, smärta eller annan icke-ekonomisk skada. Sveda och värk ersätts inte som i de andra nordiska länderna i en skild post, utan sådan ersättning ingår i viss utsträckning i ersättningen för ”oppreisning”.²⁷⁶ Detta är en ersättning i två steg, som först lämnas både vid uppsåtligt eller vårdslöst handlande som innebär kränkning eller icke-ekonomisk skada och vid personskador. De brott som omfattas här är falsk anklagelse, våldtäkt och andra sedlighetsbrott, vissa brott i familjeförhållanden, brott mot den personliga friheten eller ofredande. Till skillnad från de svenska bestämmelserna kan ersättning enligt dessa bestämmelser även utgå till närstående då någon blivit dödad uppsåtligt eller av grov vårdslöshet. Närstående omfattas då av make/maka, barn eller föräldrar.²⁷⁷ Denna ersättning utdöms också i ett andra steg, om någon genom även andra fall av oaktsamhet eller straffbart handlande har kränkt någon annans ära eller privatlivets fred.²⁷⁸ ”Oppreisning” kan även tillerkännas juridiska personer vid ärekränkning.²⁷⁹ Något som verkar vara speciellt för Norge.

Vid ersättningens bestämmande ska domstolen göra en skälighetsbedömning utifrån både objektiva och subjektiva kriterier. Man ser både på typiska följder av kränkningen och hur den upplevs i det enskilda fallet. Dessutom tas det vid bedömningen hänsyn till skadevällarens ekonomiska förhållanden, även den skadelidandes ekonomiska förhållanden kan ha betydelse, och slutligen även till graden av skuld.²⁸⁰

8.2 Slutsatser

Det som framgår efter denna genomgång av utformningen av bestämmelserna om kränkningersättningen i dessa tre nordiska länder är att den, trots att utvecklingen inte varit gemensam, inte skiljer sig så mycket mellan länderna. Det finns skillnader så klart men de är inte så markanta. Jag har inte gjort någon egen jämförelse mellan ersättningsnivåerna i länderna men från det material jag har kan man utläsa att skillnaderna inte är så stora här heller.

Det som kanske skiljer dessa tre länder mest från Sverige är i detta avseende att skadevällarens skuld kan påverka storleken på kränkningersättningen, vilket inte är fallet hos oss. En annan stor skillnad är att det i Norge tas

---

²⁷⁶ SOU 1992:84, s. 167

²⁷⁷ SOU 1992:84, s. 168

²⁷⁸ Nilsson, del I, s. 123 och Agell, del II, s. 99 f

²⁷⁹ SOU 1992:84, s. 168

²⁸⁰ SOU 1992:84, s. 168

hänsyn till skadevållarens och den skadelidandes ekonomiska situation och det gör man såvitt jag kan förstå inte i något annat nordiskt land.

Slutligen skulle jag vilja säga att jag tror att de skillnader som finns i ländernas lagstiftning inte spelar så stor roll för de skadelidande. Det kan ju till exempel vara så när det gäller ersättning vid t.ex. misshandel, där kränkingsersättning aldrig eller i alla fall mycket sällan utgår i Danmark och i Finland, att de andra delarna av den ideella ersättningen är större än de svenska. Detta är inget jag har belegg för utan det är bara en tanke jag har. Hur som helst så är det svårt att lägga några värderingsaspekter på de olika systemen vid en så kort jämförelse som jag gjort här och jag avslutar med att säga att jag vårt system i Sverige är tillräckligt likt dessa andra för att det på den grunden inte är påkallat att göra några större ändringar av detta.

9 Avslutning

Uppmärksamheten på ersättningen i 1:3 har kommit sent, trots att den funnits länge. En av orsakerna har varit att det först 1972, vid SkL:s ikraftträdande, blev möjligt att ersätta den kränkning som sexualbrott eller våldsbrott innebär. Det rör sig framför allt om kränkningen av den skadelidandes frid. En annan anledning till denna ersättnings sena ”upptäckt” är att det var först på 80-talet som det blev möjligt att få ut ersättningen från en försäkring eller från BrN, nuvarande BrofM i form av brottsskadeersättning. Både brottsskadelagen och hemförsäkringarnas överfallsskydd ger brottsoffren en betydligt större chans att få ut den här sortens skadestånd än om de bara kunde vända sig till de ersättningskyldiga, vilka sällan kan betala skadeståndet.

Praxis hos domstolar och hos BrofM har påverkat varandra och det är där utvecklingen verkar ha skett till störst del. Motioner och utredningar har i vissa fall lett direkt till höjningar av ersättningsbeloppen och ämnet har diskuterats på Nordiskt juristmöte 1990 där en av de två huvudfrågorna var huruvida en höjning av den dåvarande ersättningsnivån för ideell skada borde ske.

Det är nu inte alla som håller med om att utvecklingen av ersättningsbeloppen ska se ut som den har gjort med ökningarna som är större än vad som kan motiveras utifrån inflationen. T.ex. så har ju både Conradi och Vängby uttalat sig negativt om höjningar av ersättningsbelopp med motiveringar som har gått ut på att höjningar skulle försvåra en nordisk rättsenhet på detta område, och justitierådet Vängby har i ett särskilt yttrande i domen **NJA 1991 s 766** (på sidan 50 ovan) uttryckt stor skepsis mot att det skulle gå att mäta mänskligt lidande i pengar eller att höga ersättningsbelopp skulle kunna bota lidande. Han anser att vilket belopp man än väljer som ersättning så blir det godtyckligt och han motsätter sig särskilt höga belopp eftersom han anser att andra insatser som till exempel kvalificerad vård behövs istället för ett godtyckligt penningbelopp. Visst kan jag hålla med om att kvalificerad vård behövs i många av de fall där kränkningens ersättning utdöms men för den sakens skull innebär inte det att själva penningersättningen inte kommer till någon nytta eller att detta bestäms godtyckligt.

Jag tycker att det är svårt att egentligen uttala sig om huruvida de ersättningsnivåer som finns nu är rimliga eller inte men jag intar i alla fall den ståndpunkten att utvecklingen har gått åt rätt håll när ersättningsbeloppen successivt har höjts och jag håller inte med de kritiker som anser att beloppen blir godtyckliga oavsett var man lägger dem på en skala mellan 1 000 – 100 000 kronor (detta enligt Vängby). Jag tror att de belopp som bestäms trots allt har en förankring i en verklig bedömning av brottsoffrens lidande.

Jag tycker med stöd av avsnitten 6 och 7 att det verkar som om det är vanligare att brottsoffermyndigheten bestämmer ett högre belopp än normalbeloppet, än att de bestämmer ett lägre, och att domstolarna visar på liknande tendenser. Detta beror givetvis på omständigheterna i de enskilda fallen men det visar att hänsyn tas till dessa omständigheter och att det i dessa fall inte finns någon övre gräns för ersättningsbeloppen. Med detta menar jag inte att det *inte* finns någon övre gräns över huvud taget men jag menar att domstolarna och BrofM verkar anse att de kan uppskatta hur stort lidandet är och efter detta utdöma belopp som ska ersätta denna skada. Jag tycker att det är viktigt att normalbeloppen finns som en grund för bestämmandet av ersättningsbeloppen och jag tycker också att det är rätt så som har skett med en utveckling både i HD:s och i BrofM:s praxis. Att avsteg görs från dessa normalbelopp behöver inte betyda att dessa är för låga utan indikerar att kränkningen varit grövre och lidandet större i dessa fall än i normalfallen. Att kommittén om ideell skada föreslagit att vissa av dessa omständigheter man tar hänsyn till ska omfattas av lagen visar på hur viktigt det är med likartade bedömningar som gör att praxis utvecklas lika och att enigheten mellan instanser och organ blir större.

Jag anser att kränkningersättningen är en mycket viktig del av det ideella skadeståndet för jag tycker att även de skador som inte tar sig i uttryck i fysiska, medicinska åkommor kan vara minst lika omfattande och verkliga. De ideella skador som ersätts med kränkningersättning är sådana skador som det inte är lätt att bedöma längden på, tidsmässigt, jämfört med t.ex. ett smärttillstånd. Detta är en av omständigheterna som jag tror gör att bedömningen av denna ersättning är så svår. En kränkning av en persons integritet kan inte bagatelliseras med att "det kommer snart att kännas bättre" utan jag tycker att det är viktigt att man tar dessa skador på allvar och ersätter dem med rimliga summor. Jag tycker också att det är viktigt både att kompensera brottsoffer och försöka ge dem upprättelse så de kan känna att de i någon mån fått "full kompensation", men också genom att utge en hög ersättning visa att det är viktigt att brottsoffret i det enskilda fallet får någon hjälp efter det han eller hon blivit utsatt för.

Det verkar inte finnas några bestämda omständigheter som gör att normalbeloppen höjs för de olika brottskategorierna, utan dessa varierar efter vad jag kunnat utläsa och i vissa fall har jag inte kunnat hitta någon motivering alls till höjningen. Till stor del tror jag att det i vissa fall handlar om att inte någon brottskategori ska "halka efter", eftersom vissa höjningar har motiverats av höjningar hos andra brottskategorier. Jag har inte i något fall sett att extremt höga ersättningsyrkanden har haft någon inverkan på ersättningarna så att där finns ingen förklaring till höjningarna.

Efter att ha läst allt jag kunnat hitta om kränkningersättningen och dess utveckling verkar det inte som om de nuvarande ersättningsbeloppen är i något direkt behov av att höjas ytterligare. Det normalbelopp som kvarstår längst är det som gäller för sexuellt utnyttjande av barn som har stått på

samma nivå sedan 1994. Detta belopp är lika stort som det för mordförsök och jag ser ingen större anledning till att sexualbrotten mot barn skulle motivera mycket högre kränkingsersättning än mordförsök, utan det kan nog kvarstå så länge som domstolar och BrofM fortfarande tar så stor hänsyn till omständigheterna i de enskilda fallen som motiverar avsteg från normalbeloppen. Man får ju inte glömma att normalbeloppen bara är en schablon för typfallen och försvårande omständigheter kan göra att ersättningen som bestäms blir till över det dubbla av detta normalbelopp.

Skillnaderna mellan de utdömda beloppen i de olika instanserna har jag inte gjort någon särskild redogörelse för och här vill jag bara tillägga att det finns långt många fler avgöranden hos BrN och BrofM än det finns domar från HovR och HD i dessa frågor och det har gjort att jag inte haft ett så stort material att göra jämförelser med som jag skulle ha velat. Det enda jag kan yttra mig om här är att det verkar som om hovrätten ibland har en tendens att utdöma lägre belopp än HD och att de har relativt sett varit mer restriktiva vid utdömandet av denna ersättning än de andra instanserna. Jag vågar dock inte säga något säkert om detta eftersom jag inte tycker att jag har ett tillräckligt stort underlag för detta.

När det sedan gäller skillnaderna mellan domstolarnas bedömningar och BrN och BrofM:s är det också svårt att göra jämförelser eftersom det har varit svårt att hitta tillräckligt många fall där beslut har fattats i samma ärenden. Här får jag emellertid lita på det som uttalats i doktrinen, och det är att BrN och BrofM oftare erkänner högre ersättningsbelopp än domstolarna i de enskilda fallen, än de utdömer lägre.

Bilaga

Här i bilagan har jag valt att sätta in tabeller över normalbelopp och över de avgöranden och de domar som jag har uppfattat vara de viktigaste. Dessa tabeller är till för att åskådliggöra hur skadeståndet har utvecklats över tid och omfattar både prejudicerande fall och andra. Några av de viktigaste avgörandena som jag tagit upp i den löpande texten finns med här och meningen med detta är att läsaren här ska kunna få en överblick över domstolarna och BrN och nuvarande BrofM:s praxis. Jag har valt ut de brottstyper som är vanligast och det är ju dessa som större delen av min framställning har handlat om också.

När det gäller BrN:s och BrofM:s avgöranden har jag i första hand tagit med dem som är omnämnda i doktrinen och i andra hand har jag tagit upp fall som verkat vara representativa på den grunden att de behandlar fall som är vanliga och att ersättningarna varit lika flera andra fall. Det är inte bara ”normalfall” som jag fått med här men jag hoppas att det går att utläsa vilka omständigheter som gjort ersättningen högre i vissa av fallen. Fallen från HD och från HovR har jag både hittat i doktrinen och genom att leta i domstolspraxis.

Jag har endast redogjort för kränkingsersättningen i de upptagna avgörandena trots att det i de allra flesta fallen även utdöms eller beviljas ersättning för sveda och värk och lyte och men. I de fall där ersättningsposterna inte har redovisats var för sig har jag skrivit ”ej delat” men det borde framgå vad som menas ändå. Något jag inte lyckats göra är att omvandla beloppen till dagens penningvärde men jag tror att det syns när beloppen har höjts mer än vad som bara är motiverat utifrån inflationen. Dessutom så går det ju att utläsa i den löpande texten att när normalbeloppen har ändrats så har de ökats med en hel del mer än som bara motiveras på grund av penningförändringar.

De belopp som jag angivit i fet stil är sådana där de skadelidande fått det belopp de yrkat på utdömt till sig.

Jag tar här upp brottskategorierna mordförsök och grov misshandel, sedan våldtäkter och slutligen sexualbrott mot barn.

MORDFÖRSÖK OCH GROV MISSHANDEL

”Normalbelopp”:

Innan 1992	15 000 kronor ca
1993	75 000 kronor
1997	100 000 kronor

BrN och BrofM:s avgöranden:

Ärende	Rubricering	Kränkningersättning
BP 1058/90	Misshandel och försök till mord	20 000 kronor
BP 1246/90	Försök till mord mm, okänd man	10 000 kronor
BP 47/91	Försök till mord av f.d. make	15 000 kronor
BP 1189/92	Försök till mord på polis	60 000 kronor
BP 1179/92	Grov misshandel av f.d. sambo	50 000 kronor
BP 1238/92	Grov misshandel	15 000 kronor
BPA 1411/93	Försök till mord	75 000 kronor
BP 1356/1993	Försök till dråp	70 000 kronor
BP 281/94	Försök till mord	70 000 kronor
BPA 2933/95	Försök till mord	100 000 kronor
BPC 692/97	Mord/dråp-försök	100 000 kronor
BPC 4506/97	Försök till dråp	100 000 kronor

Domstolspraxis:

	Rubricering	HD	HovR	TR	Yrkande
RH 1990:70	Grov misshandel		20 000:-	25 000:-, ej uppdelat	25 000:-, ej delat
NJA 1991 s 186	Våld mot tjänsteman	10 000:-, ej uppdelat	7 000:-	2 000:-	7 000:-
NJA 1991 s 766	Två mordförsök	70 000:-, vardera	10 000:- resp. 15 000:-	10 000:- resp. 15 000:-	100 000:-, ej uppdelat
NJA 1992 s 541	Grov misshandel	75 000:-	15 000:-	10 000:-	75 000:-
NJA 1994 s 395	Grov missh. av polis	30 000:-	15 000:-	30 000:-	30 000:-
NJA 1997 s 315	Vållande till kroppsskada	90 000:-	Ogillar talan	125 000:-	500 000:-
NJA 1997 s 573	Vållande till kroppsskada	60 000:-	Ej enligt 1:3	40 000:-	60 000:-
NJA 1998 s 86	Grov misshandel	60 000:-	75 000:-, annan rubric.	50 000:-	150 000:-

VÅLDTÄKTER

”Normalbelopp”

1988	20 000 kronor
1990	40 000 kronor
1994	50 000 kronor
1999	75 000 kronor

BrN och BrofM:s avgöranden:

Ärendenummer	Rubricering	Kränkningersättning
BP 822/90	Våldtäkt	40 000 kronor
BP 659/91	Grov våldtäkt	60 000 kronor
BP 752/91	Grov våldt. & misshandel mm.	200 000 kronor
BP 1435/92	Grova våldt. under 9 år	150 000 kronor
BP 402/94	Våldtäkt på prostituerad	20 000 kronor
Dnr. 1134/95	Våldtäkt	50 000 kronor
Dnr. 1042/99	Våldtäkt	75 000 kronor
Dnr. 1604/99	Våldtäkt	75 000 kronor

Domstolspraxis:

	Rubricering	HD	HovR	TR	Yrkande
RH 1987:40	Upprepade våldtäkter		30 000:-. Ej uppdelat		
RH 1989:116	Våldtäkt		30 000:-	30 000:-	30 000:-
RH 1989:144	Försök till våldtäkt		15 000:-		15 000:-
RH 1989:145	Våldtäkt av hustru mm		100 000:-		100 000:-
NJA 1991 s 83	Våldtäkt mm	70 000:-, ej uppdelat	70 000:-, ej uppdelat	50 000:-, ej uppdelat	70 000:-, ej uppdelat

SEXUALBROTT MOT BARN

”Normalbelopp”

1988	30 000 (lång tids sexuellt utnyttjande)
1990	40 000 kronor
1991	70 000 kronor
1994	100 000 kronor

BrN och BrofM:s avgöranden

Ärendenummer	Rubricering mm	Kränkningersättning
BP 1186/1992	Otukt m barn, sexuellt utnyttjande mm, regelbundet	140 000 kronor
BP 2654/1992	Sexuellt ofredande	5 000 kronor
BP 869/1993	Grovt sexuellt utnyttjande av underårig	150 000 kronor
BP 288/1993	Sexuellt ofredande	10 000 kronor
BP 2183/1994	Sexuellt utnyttjande av underårig, sex. umgänge med barn mm	100 000 kronor
Dnr: 3198/95	Grovt sexuellt utnyttjande av underårig. Flera familjemedlemmar, under flera år.	200 000 kronor

Domstolspraxis:

	Rubricering	HD	HovR	TR	Yrkande
RH 1984:134	Olaga hot & sexuellt tvång		20 000:-	15 000:-	20 000:-
NJA 1986 s 319	Sexuella övergrepp	10 000:- resp. 30 000:-	Ej ersättning	10 000:- resp. 30 000:-	10 000:- resp. 30 000:-
RH 1987:15	Otukt mm		60 000:-	Ej ersättning	60 000:-
RH 1988:92	Otukt & grovt sexuellt utnyttjande		100 000:-	100 000:-	150 000:-
RH 1991:92	Sexuellt utnyttjande		40 000:-	50 000:-	70 000:-, ej uppdelat
NJA 1991 s 228	Sexuellt umgänge med barn	10 000:-, ej uppdelat	2 000:- annan rubricering	10 000:-, ej uppdelat	10 000:-, ej uppdelat
NJA 1992 s 446	Olika sexuellt övergrepp mm	100 000:-	50 000:-	200 000:-	200 000:-
NJA 1993 s 68	Grov våldtäkt och grovt sexuellt utnyttjande	70 000:-	Utan bifall	70 000:-	150 000:-
NJA 1996 s 687	Grova våldtäkter & människorov, 2 personer	200 000:-	150 000:-	150 000:-	250 000:-
NJA 1997 s 514	Grov våldtäkt & sexuellt utnyttjande	150 000:-	100 000:-	175 000:-	175 000:-

Litteraturförteckning

- Agell, Anders
Ideell skada – ersättningsrätt och ersättningsnivå, 32:a Nordiska Juristmötet, 1990 i Reykjavik
- Bengtsson, Bertil
Nordenson, Ulf K &
Strömbäck, Erland
Skadestånd, Lagstiftning och praxis, Stockholm, 1995
- Billström, Magnus
Bring, Carina
Brottsoffrets rätt, Stockholm 1995
- Diesen, Christian m.fl.
Conradi, Erland
Brottskadlagen, kommentar och rättsfall, Stockholm, 1989
- Ekstedt, Olle
Ideellt skadestånd, Lund 1977
- Fredriksson, Mats &
Malm, Ulf
Brottsoffrens rättigheter i
brottsmålsprocessen. Stockholm, 1995
- Hellner, Jan
Skadeståndsrätt, Stockholm 1995
- Lech, Halvar
Skadeersättning för personskada, Stockholm, 1973
- Nilsson, Edvard,
Ideell skada – ersättningsrätt och ersättningsnivå, 32:a Nordiska Juristmötet, 1990 i Reykjavik
- Nordenson, Ulf K
Ideell ersättning och kostnadsersättning vid personskada – några tillämpningsproblem. I: Festskrift till Jan Hellner, Stockholm 1984
- Roos, Carl Martin
Ideellt skadestånd. I: Festskrift till Bertil Bengtsson, 1993
- Blom, Birgitta
KARNOV 1997/98
- Eriksson, Anders
Ramberg, Jan
Sjöberg, Magnus

Tidskrifter

- Bengtsson, Bertil,
Svensk rättspraxis: Skadestånd utom kontraktsförhållanden. SvJT 1990, s. 54 ff
- Bengtsson, Bertil,
Svensk rättspraxis: Skadestånd. SvJT 1993, s. 771 ff
- Bengtsson, Bertil,
Svensk rättspraxis: Skadestånd, SvJT 1998, s. 89 ff
- Conradi Erland,
Ersättning av lidande på grund av incest-en HD-dom, SvJT 1986, s. 453 ff
- Conradi Erland,
(Preventionen i ersättningsrätten), SvJT 1987, s. 415 ff
- Matz, Karl,
Ersättningar vid sexualbrott dominerar i Brottskadenämnden, Advokaten 1991, s. 339 ff
- Nordenson, Ulf K.,
Ersättning för ideell skada vid misshandelsorsaksfrågor m.m., JT 1990/91, s. 89 ff

- Svendenius, Marianne, *Ersättning till offer för sexualbrott*. SvJT 1988, s. 60 ff
- Svendenius, Marianne, *Ersättning till offer för sexualbrott*. SvJT 1990, s. 386 ff
- Svendenius, Marianne, *Ersättning till offer för sexualbrott*. SvJT 1991, s. 807 ff
SvJT 2/99

Andra källor

- Brottsoffernämndens verksamhetsberättelser 1990/91, 1992/93, 1994/95, 1995/96
- Brottsskademyndighetens referatsamling 1998
- Nyhetsbrev från BrofM, nr. 2, 1999
- Litzén, Staffan, *Statskompensation till brottsoffer*, Stockholms universitet, 1992
- www.brottsoffermyndigheten.se/brottss/krankn.htm (1999-12-09)
- www.brottsoffermyndigheten.se/valdt.htm. (1999-12-09)

Riksdagstryck

- Dir. 1988:76
- Dir. 1990:66
- SOU 1977:36   Ersättning för brottsskador.
- SOU 1992:84   Ersättning för kränkning genom brott.
- SOU 1995:33   Ersättning för ideell skada vid personskada.
- Prop. 1972:5   Skadeståndslag.
- Prop. 1975:12   Skadestånd vid personskada.
- Prop. 1977/78:126   Ersättning för brottsskador.
- Prop. 1987/88:92   Ändring i brottsskadelagen.

Rättsfallsförteckning

HD:s avgöranden

NJA 1936 s 207
NJA 1962 s 458
NJA 1969 s 469
NJA 1971 s 78
NJA 1983 s 319
NJA 1986 s 319
NJA 1989 s 374
NJA 1989 s 389
NJA 1990 s 186
NJA 1991 s 766
NJA 1992 s 446
NJA 1992 s 541
NJA 1992 s 642
NJA 1992 s 740 I
NJA 1993 s 41 I och II
NJA 1993 s 138
NJA 1994 s 395
NJA 1994 s 637
NJA 1996 s 687
NJA 1997 s 315
NJA 1997 s 514
NJA 1997 s 572
NJA 1997 s 723
NJA 1997 s 767
NJA 1999 s 441

Hovrättsfall

RH 1985:32
RFS 1986:5
RH 1988:92
RH 1991:35
RH 1991:102

Ärenden hos BrN & BrofM

BP 660/91
BP 228/92
BP 1186/92
BP 1273/93
BP 1356/93
BP 288/93
BP 281/94
BPA 2933/95
Dnr: 1463/94
Dnr: 3198/95
Dnr: 5348/96
Dnr: 5351/96
Dnr: 3646/97
Dnr: 1042/99
Dnr: 1604/99